

Dragica Malić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb

VARIJANTE MARIJINSKIH MOLITAVA U DUBROVAČKIM MOLITVENICIMA I TZV. MARULIĆEVU MOLITVENIKU

U dubrovačkim molitvenicima VHM, ADM i FDM te u splitskom tzv. Marulićevu molitveniku iz Arhiva HAZU uočene su varijante istih marijinskih molitava. U radu se ukazuje na sličnosti i razlike među njima.

1. Uvod

U *Vatikanskom dubrovačkom molitveniku* (VHM — oko 1400.) među raznim drugim molitvama nalazi se na l. 162r–166v *Molitva devota od Gospođe*. U *Akademijinu dubrovačkom molitveniku* (ADM — oko 1450., Arhiv HAZU) nalaze se dvije marijinske molitve: na l. 131v–138r *Počine mnogo devota molitva od Blažene Djeve Marije* i na l. 138r–140r *Druga mnogo devota molitva g Blaženoj Djevi od djevoica Mariji*. U *Franjevačkom dubrovačkom molitveniku* (FDM — kraj 16. st., Knjižnica Male braće u Dubrovniku¹) na l. 143v–154r *Počine molitva od Gospođe*. U tzv. Marulićevu molitveniku (MM — 2. pol. 16. st.) uz marijinsku litaniju ima još sedam marijinskih molitava bez naslova, od kojih su četiri očite varijante marijinskih molitava iz dubrovačkih molitvenika. Ovdje ćemo uzeti u razmatranje samo te četiri molitve iz MM. U daljem tekstu molitve ćemo označavati kraticama molitvenika i rednim brojem: VHM, ADM1, ADM2, FDM, MM1, MM1, MM2, MM3. Zainteresirale su me sličnosti i razlike među tim molitvama, i to radi utvrđivanja, s jedne strane, istovjetnosti/neistovjetnosti predložaka dubrovačkih molitvenika, a s druge strane eventualnih neposrednih veza između dubrovačkih molitvenika i tzv. Marulićeva.

---

¹ Do tog sam molitvenika iz ratom oštećene i uglavnom nepristupačne knjižnice franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku došla ljubaznošću njezina predstojnika dr. fra Joze Sopte, koji mi je omogućio da neke rukopise pregledam i ispišem molitvu iz FDM, te mu ovom prigodom najtoplije zahvaljujem.

U svojim dosadašnjim radovima o ADM i VHM² ukazala sam na relevantne činjenice u vezi s dubrovačkim molitvenicima i navela osnovnu literaturu. Ovdje ću ponoviti samo nezaobilaznu Fancevljevu tezu³ o crkvenoslavenskim pramaticama svih poznatih hrvatskih oficijskih i psalamskih tekstova i o neposrednim čakavskim predlošcima dubrovačkih tekstova te vrste. Jezična analiza molitava iz ADM i MM tu tezu nesumnjivo potvrđuje.⁴

Ovdje ćemo ukazati na sadržajne sličnosti navedenih molitava i na najbitnije njihove jezične značajke, a težište je na njihovu objavljivanju⁵, koje će drugim istraživačima pružiti raznovrsne uvide u tu vrstu hrvatske vjerske književnosti. Kao polazište u usporedbi poslužile su mi marijinske molitve iz ADM. Pokazalo se da one nisu istovjetne s marijinskom molitvom iz VHM⁶, ali sam na prvi pogled uočila istovjetnost molitve iz FDM s onima iz ADM, a isto tako u MM podudaranja s dubrovačkim molitvama. Potankom usporedbom utvrdila sam ove veze među navedenim molitvama:

1) molitva iz VHM podudara se s MM1 i MM3

2) molitve iz ADM spojile su se u jednu molitvu u FDM, te u MM2 i MM4

Sadržajna istovjetnost molitve iz VHM i dviju molitava iz MM, te molitava iz ADM, FDM i dviju molitava iz MM, ali razlikosti u pojedinostima, uz izostanak crkvenoslavenskih tragova uobičajenih u oficijskim i psalamskim tekstovima molitvenika u kojima se nalaze, ukazuju na to da se vjerojatno radi o prijevodima temeljnih tekstova molitava s latinskoga ili talijanskoga, pri čemu je svaki prevoditelj nalazio neka bolja i neka lošija rješenja, dodavao epitete B. D. Mariji i Isusu, odnosno nabrajao duševne i tjelesne potrebe za koje moli, prema svom nahodanju. Prvotnu svježinu i cjelovitost najbolje pokazuju molitve iz VHM i ADM. Mlađe molitve često sadrže nejasnoće i pogreške nastale višekratnim prepisivanjem, ali u osnovi im nisu isti neposredni predlošci kao u ta dva molitvenika.

Iz navedenoga slijedi da u razmatranim molitvenicima susrećemo dvije osnovne skupine molitava. Jedna obuhvaća dvije molitve iz ADM i molitvu iz FDM, te MM2 i MM4. Teško je bez originala reći da li su to prvotno bile dvije molitve kao u ADM ili jedna kao u mlađim molitvenicima, ali za ovo razmatranje to i nije bitno. Na mjestu gdje u ADM počinje druga molitva, u MM2 stoji tekst: *Ovdi pitaj milost ku hotiti budeš, paka reci: 248*⁷. Druga skupina su molitve iz VHM

---

² Malić 1996 i 1998.

³ Fancev 1934.

⁴ Malić 1996; 1997b.

⁵ Marijinske molitve iz ADM već su objavljene u Malić 1996. Ovdje se ponovno navode radi usporednosti istraživanja.

⁶ Vidi Malić 1996:66, bilj. 16.

⁷ Tzv. Marulićev molitvenik ima obilježene strane. Dubrovački molitvenici imaju obilježene listove, pa se citirane strane označuju brojem lista uz oznake *r* (recto) i *v* (verso), npr. 132r, 157v.

te MM1 i MM3. U molitvama obiju tih skupina molitelj ili moliteljica obraća se B. D. Mariji za pomoć pozivajući se na radosti i tuge što ih je imala kao majka Isusova, samo što su u svakoj skupini epizode iz njegova života na koje se poziva različite (djelomično i iste). Kompozicijski se razlikuje od ostalih MM1, koja je razdijeljena na odsječke, od kojih svaki počinje zazivom *Sveta Marije* i završava s *Amen*. Ta molitva u odnosu na VHM i MM3 iz iste skupine nije čitava.

U MM još su tri male marijinske molitvice, od kojih je treća krnja na početku i na kraju, koje ne ulaze u krug molitava s dubrovačkim varijantama, ali i one su tematski srodne s prvim dvjema skupinama: molitelj(ica) se obraća B. D. Mariji kao Majci Božjoj da posreduje za njega/nju kod svoga sina, odnosno da ga/ju oslobodi svih napasti. Zanimljive su zbog obilja ustaljenih epiteta B. D. Marije skupljenih na jednome mjestu. Ovom ih prigodom ne uzimamo u razmatranje.

Zapravo je sadržajno-tematski kompleks marijinskih molitava iz naših molitvenika onaj isti što ga poznamo iz hrvatske srednjovjekovne poezije i njezinih kasnijih odraza, počevši od *Šibenske molitve* (kojoj prvi dio čine zanosni zazivi B. D. Mariji s određenjima njezine uloge u onozemaljskoj i ovozemaljskoj sferi, a drugi – zapravo prvi odsječak drugoga dijela⁸ – novozavjetni motivi iz Isusova života) preko Marijinih *Plačeva* i stihova poznatih pod naslovom *Versi Božja tila*, u kojima se govori o Isusovoj mucu, do *Bolske pjesmarice* iz 1612., u kojoj se *Plać Blažene Dive Marije* sastoji od osam *Plačeva* »u kojima Marija u obliku monologa priča o svojim doživljajima i osjećajima od prvog traganja za sinom do njegova izdisanja na križu«⁹. U molitvama se motivima poznatim iz srednjovjekovne poezije dodaju molbe upravljene B. D. Mariji.

Molitve iz tzv. *Marulićeva molitvenika*, tj. po dvije varijante iz prve skupine (MM2 i MM4) i po dvije iz druge (MM1 i MM3) zanimljive su još iz jednog razloga: one su još jedan od dokaza da Marulić nije bio sastavljač ovoga molitvenika – zapisivač je tijekom vremena zapisivao pojedine molitvene varijante kako je doznavao za njih (između navedenih marijinskih molitava nalaze se druge molitve – Isusu, pred pričest, poslije pričesti i dr.), možda – zbog prijevodnih razlika – i ne zamijetivši da se radi o istoj osnovnoj molitvi. Marulić bi molitvu preveo jednom, a uz svoje obrazovanje vjerojatno bolje od varijanata zastupljenih u molitveniku.

2. Tekstovi

Tekstovi molitava donose se u transkripciji uz zadržavanje pravopisa originala gdje god je to iz grafije očito. Velika slova pišu se po suvremenom pravopisu, a interpunkcija se navodi prema autoričinu razumijevanju teksta. Očiti propusti donose se u uglatim zgradama, a suvišni dijelovi teksta u slo-

⁸ Drugi odsječak drugoga dijela zapravo je neka vrsta poetski intonirana *Vjeroovanja*.

⁹ Citat iz Kolumbić 1994:276.

mljenima. U bilješkama se ukazuje na pogreške zapisivačeve. Grafija spomenikâ u okvirima je onovremene grafije, s neizdiferenciranim bilježenjem fonemskih sljedova *s – z – š – ž, c – č, l – ĺ* i rjeđe *n – ñ*, te nekim drugim dvojbenaostima, a na nju se ukazuje samo iznimno kako se tekst ne bi preopteretio bilješkama.

Marijinska molitva iz VHM

(162r) *Molitva devota od Gospođe*

- Moļu tebe, Gospođe, sveta Marijo, Mati Božja, milosrdja puona, velikoga
(162v) kraļa ċi, mati slavna, mati od sirota, uti//šenje od žalosnih, put zahodnika, zdravje svijeh u tebe ufajućijeh! Djeva prid rođenjem, djeva po rođenju, djeva u rođenju! Put od ljubve i od milosrdja, fontana od zdravja i od milosti, put od milosrdja i od veselja, fontana od proštenja! Za onoj sveto i neizmireno veselje kada se uzveseli duh tvoj u oni čas kada tebije po Gabrijelu anđelu naviješteno
(163r) // bi začetje Sina Boga živoga. I za onoj božastveno stvorenje koje tadaj stvorio jest Duh Sveti, i za onoj sveto neizmireno milosrdje, milost i ljubav i umijenstvo za koje sin tvoj sljeze primiti čovječasko tijelo u počtenu utrobu tvoju. I očima kojimi te pogleda kada tebe prjeporuči svetomu Ivanu Vandelisti, i kada te
(163v) uzdvizje svrhu kora anđeoscijeh. I za onoj sve//to i neizmireno umijenje tvoje, koje ti odgovori arkandelu Gabrijelu: »Ovo raba Gospodinova! Budi meni po riječi tvojoj!« I za onaj sveta petnadesete veselja koja si imala od sina tvoga, Gospodina našega Isukrsta. I za onoj veliko mučenje i ļutu boljezan koju si imala kada sina tvoga, Gospodina našega Isukrsta, prid krstom naga ñega
(164r) uzdvizjuće // vidi raspeta, rañena, žedna, »Heli, Heli« upijuće čula si, umirajući vidje. I za pet rana sina tvoga, i za mučenje utrobe ñegove, od velike boljezni rana ñegovijeh. I za boljezan ku si imala¹⁰ kada si vidjela¹¹ ñega rañena. I za fontane krvi, i za sve muke ñegove. I za sve boljezni srca tvoga, i za puč suza
(164v) tvojih. Sa svijemi svetimi [i] izabranimi Božijemi dođi ubrzu u // u pomoći i u svijetu mojem, u svijeh molitvah i pokoju mojem, i u svijeh tugah i potrijebah mojih, i jošte u svijeh onijehe dilih u kojih ja jesam, činjenih u govorenju ali u pomišljenju sve dni ali noći, duše¹² ali hipe¹³ života moga. I menije, službenici tvojoj, milost i[s]prosiš¹⁴ od dragoga sina tvoga za vršenje i svako pomilovanje i
(165r) obeseļenje, svaki svijet s kri//postju i s pomoću, svaki blagoslov i posvećenje, svako zdravje, sahrañenje, mir i napridovanje. Svaku hvalu i veselje i jošte obilje svacijeh dobara duhovnijeh i telesnijeh. A milost Duha Svetoga, koji

---

¹⁰ Graf. *imagla*.

¹¹ Graf. pogr. *uiedila* umj. *uidiela*.

¹² Pogr. umj. *čase* (usp. str. 166r); u MM3: *ure i hipe* 263.

¹³ Graf. *chipe*.

¹⁴ Graf. s prethodnom riječju *milost iprofišc* može se čitati i: *milosti prosiš*.

mene dobro posveti, pripravla dušu moju, čuva tijelo, krijepi pamet, uzdviže tečenje, ispravla razum, napuoña nauk, dava djela¹⁵, provava savje[s]t // i (165v)
žudinje moje, izvršuje minuta zla, prašta sadaña, čisti koja prihode, liječi, život počteni meni dopuštuje i dobitje suprotiva svijeh neprijateļa ovogaj svijeta, pravedni mir telesni i duhovni menije dajuće, dobru sperancu, ljubav, vjeru i čistoću, umiļenstvo i ustrpljenje. I pet očućenja tijela moga krijepio i uzdržao, sedam djela od // milosrdja napuniti menije činio, dvanadesete člana vjere i (166r)
deset zapovijedi Zakona krjepko vjerovati i uzdržati menije činio. I od sedam grijeha smrtnijeh mene je slobodio, ubranio deri do konca života moga. I u napokonñe dni moje skaži menije obraz blaženi tvoj i navijesti menije dan i čas priminutja moga. Ovuj molitvu primi i uslušaj, život // vječni menije dopusti! (166v)
Čuj i uslušaj, slatka Marijo, Majko Božja i od milosrdja! Amin!

Marijinske molitve iz ADM

ADM1

Počine mnogo devota molitva Blažene Djeve Marije (131v)

Gospode moja, sveta Marijo, vječna djevico, majko od izvrsne milosti, molim te za onuj sinov//ļu ljubav kom on, majčinoj boljezni kompasion imavši, (132r)
dragomu učeniku svomu¹⁶ [...]. Molim te za oni bolježñivi nož koji dušu tvoju propadaše kadano jedini sinak tvoj, Gospodin naš Isukrst, smrtnu muku na krstu trpljaše, dopusti, kompasion imaj i smiluj se, molim te, nevoļi i potrijebi mojoj. O, milosnice od nevoļnijeh, slatko utješenje od tužnijeh, // majko od (132v)
milosti, utješenico milostiva od žalosnijeh i blaga pomoćnice u svakoj potrijebi od sirota! Usliši molitve moje i pogledaj na suze moje jer u razlika zla i u velicijeh tugah cječ grijeha mojijeh jesam postavljena. Ne znam komu ću dobjegnuti nego samo k tebi je, gospođi mojoj, prjeslatkoj Djevici Mariji, majci Gospodina našega Isukrsta, koja utješuje i naređuje nas. Prjekloni dake k menije uho od // milosti tvoje i vazdašñega milosrdja za ljubav prjeslatkoga sinka tvoga, za (133r)
slatkost ku je imao lubežļivi sinak tvoj Isukrst kada obļubivši zagriļi čovječaski narod da ga oslobodi zajedno so Otcem i s Svetijem Duhom, kadano se dostoja puot čovječasku uzeti za naše spasenje, i anđeo navijestivši, Duh Sveti te obujavši, od tebe, prjemilostive Djevice, uputio se jest i devet mjese//ca pribivati¹⁷ u prjeslavnu polaču tvoju od djevičje utrobe nije pogrdio. Za onoj neizrečeno veselje koje si onuj noć imala kadano sinka tvoga jedihnoga bez nijedne boljezni porodi, koga si bez nijedne maće od grijeha začela. Kadano tvoga bla-

¹⁵ Graf. *diegla*.

¹⁶ Umjesto teksta: *Ivanu tebe prjeporuči* (ili sl.) slijedi tekst koji ovamo ne pripada: *od vjerne ljubavi svoje vikariju prjeporučite*, a koji upućuje na franjevački predložak (možda bosanski; franjevačka se, naime, organizacija u Bosni zvala vikarijom do 1393., kada postaje zasebnom provincijom — vidi o tome *Enciklopediju Jugoslavije* s. v. *franjevci*).

¹⁷ Vjer. pogr. umjesto *pribivavši* — isto i u FDM 145v.

- gosovljenoga sinka, plod od utrobe tvoje, kakono pravoga i istinoga Sina Božjega prva oda svijeh adora. Za njegovo obrjezanje. Za otajne krajevske
(134r) daro//ve od krajeva. Za čekanje od pravednoga Simeona i veselje i pohvaljenje
njegovo. Za strah, tuge, muke, nevođe i trud koji si imala kada s prjeslatkijem
sinkom tvojijem u Eđipt¹⁸ pobježe i ondje š nime sedam godišta u veliku
uboštvu i ustrpljenju učini. Za neizrečenu žalost koju si imala kada nega u
(134v) Jeruzalemu izgubi. I za veliko veselje koje si primila kada nega u templu me//đu
mudarci nađe. Za prjeslatko razgovorenje i celove i kostume njegove. Za prje-
slatku i prjeslavnu i prjesvetu konverzacij¹⁹ njegovu i istino i velekrjepko
naučenje njegovo i pridikanje. Za slavna i velemožna čudesa i mirakula i djela
njegova. Za krštenje i sveto poštenje i temtanje njegovo. Za svu muku njegovu i
(135r) trud koji je ponio i trpio na ovi svijet. Za njegovo // gladovanje i žeđanje, zimu i
toplinu, tugu i muku, plač i nevođe koje je imao prjedragi sinak tvoj, Gospodin
naš Isukrst, kadano na Gori maslinskoj Otca mođeše ako bi moglo biti da ga
mine čaša od muke. Za tri mođenja njegova. Za kaplje krvave pota njegova. Za
strah, trud i tugu od smrti njegove. Za sramote, poplujanja, zaušnice,
(135v) naru//ganja i napańkanja njegova. Za bijenje glave njegove trstju. Za utrpjenje i
mućanje njegovo. Za trud i nošenje svetoga krsta njegova i pomańkanje koje
ustrpje krst noseći. Za žalosno hođenje tvoje kojijem si za nım hodila
nasljeđujući ga s velicijemi suzami da vidiš krudelu muku i smrt njegovu. Za
(136r) sram koji je imao prjedragi tvoj sinak, Gospodin naš Isukrst, kada // na krstu
prjed tobom, milostivom Djevicom, go višaše i prjeda svijem puokom osta-
lijem. Za čavle kojijemi su ruke i noge njegove bile pribijene. Za milosrdje koje
učini lupežu na krstu viseći. Za žeđu njegovu i okušenje octa [s] žučju
smiješana. Za prjeporućenje njegovo kadano prjeporući Otcu dušu svoju i
prjeslatki duh svoj (i) s velicijem zaupjenjem, na krstu budući, pusti // govoreći:
(136v) »Heli, Heli, lama cabatani?« i priklonivši glavu s boljeznju smrtnom reče:
»Svršeno jest!« Za sukńu njegovu koju razigraše. Za sulicu koja prisveta rebra
njegova probode. Za krv i vodu koja iz prjesvetijeh rebara negovijeh isteče i
smilovanje i milost svrhu nas obiono proli. Za smrt i greb negov. Za raspuk-
(137r) nutje od templa. Za pomrćanje od sunca. Za trešńu od zem//lje. Za njegovo
sljezenje u limbo. Za sve one duše koje on slješi u limb, pohodivši, obeseli ih.
Za slavu od slavnoga njegova uskrsnutja. Za pokazanje kojijem se je pokazovao
četrdeseti dana po svom uskrsnutju tebije, izabranoj Djevici Mariji, i ostalijem
apostolom i izabranijem svojijem. Za prjeslavno njegovo uzljezenje na nebesa,
(137v) kadano ti, slavna Djevico, gledajući so ostalijemi učeni//ci, a on uzljeze. Za
došastje Duha Svetoga kadano u srđca od apostola dođe ogněn i razlikost od
jezika nım da, po svem svijetu razdijelivši ih. Za prjestrašni i strahoviti dan
sudńi, kada će on doći suditi žive i mrtve i vas svijet ogněm. Za neizmišљeno

¹⁸ Graf. *egipt*, može se čitati i *Egipt*.

¹⁹ Graf. *conuerfation*.

veselje koje si imala kadano bi uzvišena so ovogaj svijeta i ponesena na nebesa
prjed obrazom negovijem, gdje se veseliš i raduješ bez konca. O prjeslav//na (138r)
ruso, obeseli srdce moje i usliši mene u ovoj moje moljenje što te navlaštito
molim.

ADM2

Druga mnogo devota molitva g Blaženoj Djevi od djevice Mariji

Tebe dake, prjebлага i milostiva Gospođe, Djevico, Majko Božja Marijo, tebe
kraljice nebeska, koja si svijet ponovila, koja si milost iznašla, koja si sjedinila s (138v)
Gospodinom Bogom grješnike, ti utješite//l od žalosnijeh, ti jedino ufanje od
nevoļnijeh! Tebe²⁰ molim da menije, nevoļnoj grješnici, isprosiš proštenje i
odpuštenje od svihjeh grijeha i [me]ne unaprjedak po tvojoj velikoj milosti
budeš zbludati i čuvati od svakega smrtnoga grijeha. I pokrijepi me u svakoj
milosti i ljubavi prjeslatkoga sinka tvoga i u svako dobro djelo. I kako sam (139r)
stanovita da oni prjeslatki sinak tvoj tebe počtuje i ništor ti // neće ubraniti, i
takoj da budem očutiti istinom i djelom svetu tvoju pomoć i utješjenje i slatkost
od blaženijeh i od srdca tvoga i slatkost od prjeslatkoga sina tvoga, koji vrši
voļu od onijehi koji se boje nega i koji se naslađuju u nem, nih moljenje usliši.
Sada moljenje od srdca moga usliši i kakono nije potrijeba moja, za onijehi za (139v)
kojihjeh umiļeno nazivam ime tvoje, pomози mene. I is//prosi menije prjed
tvojijem sinkom prjedrazijem, Gospodinom našijem Isukrstom, pravu vjeru,
ufanje krjepko, karita²¹ svršenu²², pravo srdčano skrušenje, studenac i fontanu
od suza, pravu ispovijest, dostojnu pokoru, čuvanje od grijeha, pogrđenje
svjetovno, ljubav Božju. I biče Isukrsta, primilostivoga sinka tvoga, (u) tijelo (140v)
moje vele nečisto da bude ponositi. Pravu pokoru na svaku stvar koja godijer //
se ima ustrpjeti za ljubav sinka tvoga, i ako bi bilo potrjebno umrijeti. Od zavjeta
mojihjeh svršjenje, naprjedovanje u dobra djela, blaženo priminutje i napokoñi
dan od priminutja života moga pravedno i dostojno i prijato skrušenje. I dobar
sentiment s govorenjem. Dušam otca i matere moje i svihjeh vjernijeh mrtvijem
(!) pokoj vječni dopusti, a živijem milost i spaseno stanje. Amen!

Molitva iz FDM

Počine molitva od Gospođe

(143v)

Gospođe moja, sveta Marija, vječna djevice, mati od privelikoga blago-
djetstva, moļu tebe za onuj sinovļu ljubav kojom on materinom (!)²³ bol//jezni²⁴ (144r)

²⁰ Graf. pogr. *tebie*.

²¹ Možda i *karita*[s] s ispadanjem dočetnog s ispred s iduće riječi, premda postoji i lik *karita* – vidi: AR IV, 866, s. v. *karitat* pod c. s dubrovačkim potvrđama za *karita* iz 16. i 17. st., uz svjedočenje Budmanijevo za upotrebu u njegovo vrijeme.

²² Graf. pogr. *suauarfcenu*.

²³ Pogr. I umj. D.

²⁴ Graf. *bogļiefni*, s *gl* = *l*, ili je to naznaka već izvršene jotacije.

- se je smilovao, tebe ljubezljivomu učeniku svomu od prisvršene ljubavi svoje novomu sinku priporuči. Moju tebe, prislataka Djevice Marija, za oni boljeznivi nož koji tvoju dušu priminovaše kada jedini sin tvoj, Gospodin naš Jezukrst, muku od smrti na krstu primaše, sniži se²⁵, smiluj se, svjetni pitan, smućenju i
- (144v) potrijebi mojoj. Milostivice od nevoljnijeh! O, slatko // razgovorenje od mučeneh²⁶! O, mati od milosrdja! O, primilostiva razgovornice od dreselijeh i u svaku potribu milostiva pomoćnice od sirota! Čuj mobe moje, viđ suze moje, jere u različijeh zlijeh dilih i tugah mojijeh²⁷ za grijeha moje postavljene i neznanje komu da utečem, nego k tebi, gospođi mojoj, prislatakj Divici Mariji, roditeljnici Gospodina našega Jezukrsta, obeseljitelice²⁸ // i ponovitelice čovičtva našega. Zatoj prikloni uho blagodjetstva tvoga²⁹ ljubavi pridragoga sina tvoga, Gospodina našega Jezukrsta. Za sladost koju pridragi sin tvoj, Gospodin naš Jezukrst, ima kada človičaski³⁰ narod takoj zagrlji da űega slobodi zajedno so Ocem i s Duhom Svetijem kada meso ljudsko za naše spasenje dostoji se primiti
- (145v) i andeosko navještenje // i Svetoga Duga obviminjeh³¹ od tebe, primilostiva Divice, uputio se jest. Devet mjeseca u³² slavni dvor od divičaskoga tvoga trbuha pribivati³³ nije pogrdio. Za ono neizrečeno veselje koje u onuj noć ima kada sina tvoga jedinoga bez boljezni porodi, koga bez grijeha začē. I kada tvoga blagoslovljenoga sina, ploda od utrobe tvoje, kako pravoga Sina Božega prva
- (146r) oda svijeh ad//ora. Za űegovo obrizanje, za kraļevsko³⁴ kraļevanje i smišēni(?)³⁵ dar i adoranje. Za pravednoga Simenona čekanje i obeselenje i *hvaļenje*³⁶. Za straha i smućenja, muke i truda koje ima kada s űim, prislatkim sinom tvojim, u Edipto pobignu i tuj s űim sedam godišta u veliku uboštvu i
- (146v) ustrplēnju pribiva. Za neizrečenu žalost ku ima ka//da ga bješe u Jeruzalemu izgubila i priveliko veselje koje ima kada ga u crkvi besideći među kűižnici našad primi. Za sladost od govorenja, od celivanja i od kostuma űegovijeh. Za
- (147r) prisveti i prislatakj űegov nauk i pripovijedanje³⁷ i krjepko // i prislavno čudesa

²⁵ Graf. *Snifisce*.

²⁶ Možda pogr. umj. *mučēnijeh* ili je u pitanju morfološki crkvenoslavizam s *ě > e*.

²⁷ Graf. *moieh* (kao u VHM *koieh* i prvom dijelu ADM *moieh*), što se može čitati i kao kontrahirano *mojeh*.

²⁸ Graf. *obesegliteglice* može se čitati i *obeseliteļice* s *gl = l*, kao i u nekim drugim slučajevima. – AR VIII, 325, ima samo *obeseliteļ*, *obeseliteļica* s potvrđama iz Stullijeva rječnika.

²⁹ Ovdje je vjerojatno izostavljeno *zaradi*.

³⁰ Pogr. *človičaska*.

³¹ Očito pogrešno umjesto ... i *andeoskim navještenjem i Svetoga Duha obviminjem*.

³² Graf. pogr. *i*.

³³ Pogr. umj. *pribivavši* – usp. i ADM 133v i bilj. 17.

³⁴ Pogr. *kraļevska*.

³⁵ Graf. *ifmifeni*.

³⁶ Graf. pogr. *chraglenie*.

³⁷ ADM: *pridikanje*, ali MM4: *pripovidanje* – usp. i bilj. 85.

dilanje. Za krštenje sveto, za post i tamtanje negovo. Za svu muku negovu i trud i strah ko trpi na [s]emu svijetu. Za negov glad i žeđu, zimu i toplinu, tugu, smilovanje i plač i za tuge koje onider slatki sin tvoj, Gospodin naš Jezukrst, ima kada na Gori maslinskoj Oca dozva da ako more biti neka mine od nega kalež// od muke. Za trojsku molitvu negovu. Za kaplje krvave od znoja negova. (147v)
Za strah i tugu i dreselost negovu. Za svezanje i bijenje negovo. Za sramotu i pljuvanje³⁸ i bijenje i rūg i obađanje. Za zaušnice nemu s pljuvanjem³⁹ dane. Za kraljevsku glavu negovu pobijanu trstju. Za dračnu korunu negovu. Za st//rpjenje i mučanje negovo. Za ponos svetoga krsta i trudenja negova i (148r)
mañšinu⁴⁰ koju pod nim ustrpi. Za dreselo hođenje tvoje, kojim slijedeći nega [s] suzami, na bezmilostivo čekanje od muke i smrti negove. Za sram koji sin ljubveni tvoj, Gospodin naš Jezukrst, ima kada na krstu prid tobom, Divice milostiva, i prida svijem narodom obisnu na krstu. Za // ljubav i nauk i milost (148v)
negovu. Za čavle rukam i nogam negovijem pribodene⁴¹. Za milosrdje negovo razbojniku učineno. Za žeđu i okušenje octa i žuči miješano. Za pridavanje negovo kada Bogu Ocu dušu svoju prida. Za prislatki glas negov kojijem zaupjenjem velicijem upivši: »Heli, Heli, lama cabatani?«, što se razumije: »Bože moj, Bože moj, što me si ostav//io?« I priklonivši glavu s boljezanju od (149r)
smrti govoreći: »Svršeno jest!« i pusti duh na krstu. Za svitu negovu ždrijebi mećući stečenu⁴². Za sulicu negovu (!)⁴³ prisveta rebra probodena. Za krv i vodu koja od prisvetijeh rebara negovijeh izlize i milosrdje i milost negovu svrhu nas zadosta proli. Za raspuzanje od kamena i od neba⁴⁴ od crkve. Za potamñenje od suonca i mjese//ca. Za stresenje od zemlje. Za sljezenje negovo (149v)
u pakao. Za sve duše koje s prišastjem svojih prihoda odonde obeseli. Za slavu i dobitje od svoga uskrnutja. Za onoj obeseļenje nescijeñeno koje tebije, prislatka mati, dā kada tebije u onuj noć prjeđe od svijeh vaskolik slavan ukaza se. Za ukazanje negovo kojim po sve⁴⁵ četredesti // dni tebi, priizabranoj Djevici, (150r)
i ostalijem svojijem učenikom i izabranijem pokaza se. Za slavno uzljezenje

38 Graf. *pluuanie*.

39 Graf. pogr. *plouaniem*.

40 Graf. *manšcinu*.

41 Graf. pogr. *pribodenie*.

42 Pogr. *stečena*.

43 Možda je u predlošku bio sjevernočakavski I^{pl} *sulicu*, koji je shvaćen kao A^{pl}, uz koji se onda veže i atribut: *sulicu negovu*, što je besmisao. — Usp. u ADM 136v: *Za sulicu koja prisveta rebra negova probode*.

44 *Za nebo* u značenju 'svod' vidi: AR VII, 791, s. v. *nebo* pod 2. e. a) s rječničkim potvrdama iz Mikalje, Belle i Stullija, a književnima tek od 17. st.

45 Vjer. pogr. umj. *poslije* — graf. *posue* možda je posljedica krivo pročitane riječi *posle*, što bi ukazivalo na sjevernočakavski glagoljički prapredložak s ekavskim refleksom jata, gdje je glagoljičko slovo *l* krivo pročitano kao *v*.

- ńegovo, koje ti, slavna Djevice, [...]46 i svijem stećijem i leguštijem47 jest dvigao se na nebesa. Za milost Duha Svetoga Veseljaka48, koji od učenika srca u jezike ognjene uljeze i po ńijeh po svijeh zemľah duogo i široko napuni (?). Za strašni dan suńi, u koji on hoće doći suditi žive i mrtve i svijet po ognju. Za neizreće//no veselje koje ima kada (uzvišena) prid licem ńegovijem bi na nebesa uzvišena, gdi se veselisi i raduješ bez konca. O, izabrana rusa, obeseli srce moje i slušaj mene, primilostiva Dvice, mati Marija, u ovoj pitanje moje, za koje tebe sada navlaštito moľu i zovu. Za toj tebe molim, priklona Gospodine (!)49, Djevice primilostiva, Majko Božja Marija, // kraľice nebesa, ponapravnice od svijeta i prositeljice od milosti, poroditeljice od života i praviteljice od grješnika, obeseljiteljice50 od žalosnijeh, jedino ufanje od nevoľnijeh! Tebe molim i tebi upiju da nebog u meni grešniku (!) R.51 oda svijeh mojijeh grijeha proštenje i odpuštenje isprosiš i da me odsela naprijeda oda svakoga grijeha smrtnoga tvojom stražom i milosrdjem bludeš52 i da me potvrdiš u milosti i ľubavi pridragoga sina tvoga i u svakom djelu dobru potvrdiš. I kako stanovita jesam jer on, pridragi sin tvoj, Gospodin naš Isukrst, tebi ništar ne zanijekavši53 tebe počita, tako da očutim lasno, istinno i obilo tvoju svetu pomoć i obeseljenje u slasti srca tvoga i u sladosti pridragoga sina tvoga, ki čini pogodje bojaznikom svojijem. I usliši pitanja srca moga // i usliši mene za svijeh (onijehe za kojijeh) onijeh za kojijeh prisveto ime tvoje zovu. I sada te moľu, primilostiva Dvice Marija, majko Isukrstova, pitanja srca moga usliši i po načinu od velike moje potrebe mene pomozu u ovej stvari, za ke ime tvoje prisveto skrušeno prizivam. Moľu tebe, primilostiva Dvice Marije, isprosi mi54 prid sinom tvojim, prislaticijem Isukrstom, Gospodinom našijem, vjeru pravu // katoličasku, krjepko ufanje, svršenu ľubav, pravo i dostojno skrušenje srca i pokajanje života, [...]55 dostojnu i bistru i punu ispovijed i prikladnu pokoru, moćno uzdržanje od grijeha i pomńu56 bludenja od grijeha, odpuštenje, pogrđenje od svijeta, ľubav

46 U ADM 137r–137v: ... kadano ti, slavna Djevice, gledajuću so ostalijemi ućenici, a on uzľeje; MM2 246: I oni gledajuću, uzide na nebesa; MM4 299 ima samo: i za svoje ćudnovato uzašastje.

47 Graf. glegufctiem s gl = l.

48 Prijevod grć. *Paráklētos* 'Utješitelj' – u VHM dva puta dolazi: *Svetoga Paraklita Duha* 71v, *Duha Svetoga Paraklita* 90r, a u ADM: *Svetoga Utješitelja Duha* 8r, *Svetoga Duha Obeselnika* 124v.

49 Pogr. umj. *Gospođe*.

50 Za graf. vidi bilj. 28.

51 Kratica za *Respons/Responzorij*, koja se redovito javlja u oficijskim tekstovima, ali u molitvenima nije uobićajena, a ovdje joj i nije mjesto.

52 Graf. *bludefc* s l = ľ.

53 Graf. pogr. *nefa niechuufci*.

54 Graf. pogr. *isprosim ni*.

55 Na mjestu uglatih zagrada stoji pogrešno i nepotpuno: *potokaje od svoga...*

56 Graf. pogr. *pomgnno*.

Božju i iskrnéga imati, biće (ponositi) primilostivoga sina tvoga u tijelu momu
nečistomu ponositi, // pravo ustrpljenje, svaku suprotivu ka se ima ponositi za (152r)
ľubav sina tvoga, i jošte ako bi potrebno bilo umrijeti zań. Opravljenje od
zavjeta mojijeh, napridovanje u dobrieh dilijeh, općenje sebi i tebi drago,
blaženo priminutje i prid brjemenom od smrti moje bistru ispovijed i skrušenje
i k tomu priplemenito tijelo i krv sina tvoga pridruženje i napokońu pomast s
bogoľupstvom. // I na uru posljedńu⁵⁷ anđela, svetoga straža i braniteľa moga (153v)
protiva napasti djavoľskoj⁵⁸, i oda svijeh grijehov oduštenje. Od oćutjenja i
razuma ćilost [s] slasnijem govorenjem. I dušam od roditelja mojijeh, bratje i
sestara i svijeh rodjaka i za ke sam moliti držan (!)⁵⁹ i ki mi su u molitvi pripo-
rućeni, prijateľem i neprijateľem mojim i dušam svijeh krstja//na priminutijeh (154r)
život] i pok[oj] vićni dopusti po milosrdju sina tvoga, Gospodina našega
Isukrsta. I nam svijem na sem svijetu zdr[a]vje i napridovanje, a na tomuj život
vjećni, koja živeš i kraľuješ s onimeđer sinom tvojjjeme po sve vijeke od vijeka.
Amen!

Molitve iz tzv. Marulićeva molitvenika

MM1

Sveta Marije, moľu tebe za onu radost ku si imila kada ti se ukaza sveti (230)
anjel, za ono pozdravljenje kim te pozdravi, da se dostojiš uslišiti mene u
sadańoj potrebi i nevoľi. Amen! //Sveta Marije, moľu tebe za onu radost ku si (231)
imila kada jedini sinak tvoj rodio se jest od utrobe svete tvoje, kada se
ukazaše sveti anjeli, usliši me i obeseli u sadańoj potrebi i tisknoći. Amen!

Sveta Marije, molim ti se za onu radost ku si imila kad si pokazala (232)
jedinoga sinka tvoga u tenpal, usliši me u sadańoj potrebi. I kako // bi
(uslišana i) uslišan i utišen Šimun⁶⁰ pravedni, kińega prija u narućje svoje,
tako po tvojoj molbi [da] ja buden uslišana i utišena u saj svit. Amen!

Sveta Marije, molim te za onu radost ku si imila kada tri kraľi dare (233)
prikazaše i gospodstvu sinka tvoga pokloniše se, i za onu radost ku si imila
kada jedinoroje//ni Sin Božji bi karšćen u riku Jordanu, i za onu radost ku si
imila kada u puti parvi bilig ukaza svoga božastva, usliši me u potrebi ovoj
sadańoj i nevoľi. Amen!

Sveta Marije, molim te za onu radost ku si imala kada parva oda svih ľudi (234)
vidi uskarsnuvši jedinoga sinka tvoga, usliši me, i ka//ko nebo i zemľa i sva
ka uńih jesu veselahu se, tako tvojom molbom ućini da budem uslišana i
obeseľena u ovom mistu. Amen!

⁵⁷ Graf. *poľgliedgnu*.

⁵⁸ Graf. *diauogľschoi*.

⁵⁹ Vjer. pogr. umj. *dužan*.

⁶⁰ Graf. pogr. *simûm*.

MM2

Gospoje moja prisveta, vikuvična divo od divic, majko izvarsne dobrote i
(235) milosardja, za oni mač boliznivi ki projde dušu // tvoju kada jedini sinak tvoj,
Gospodin naš Isukarst, tarp]aše muku smartnu. [I za ono pomilovanje kim se
smilovavši u izvarsnu ljubav namisniku svomu, blaženomu Ivanu Vanjelisti,
(236) priporuči tebe, molim te poniženo da se boliš i tarpiš sa mnom u svih //
boliznih, nevojah, protivšćinah i potribah mojih.]⁶¹

O Gospe, pomilovanje nevoļnih, slatko utišenje plaćnih, majko od milo-
sardja i grišnikov, milostivo i pripravno uzdvignutje, i u potribah svih onih
(237) ki se k tebi bogoļubno uteku, uslišaj molbe moje i prigledaj k mojoj zločas//toj
sliposti i k suzam mojim zač u razlicih zalih i tugah za mnoge grihe moje
budući postavljena, ne znam komu ću se uteći razmi k tebi, gospoji mojoj,
prislatkoj Divici Mariji, majci Boga i Spasiteļa našega Isukarsta, ka si takmena
(238) i prilićna // poniženju našem. Poni, Gospe, prikloni molbam mojim uši
naućenoga milosardja tvoga za neizećeno milosardje prislatkoga sinka tvoga
i za onu slatkost ku ima sinak tvoj, Gospodin naš Isukarst, kada zagarli
(239) narod ćlovićji da odlući zajedno s Otcem i z Duhom // Svetim put slabosti
naše za spasenje naše prijati i po anjelskomu navišćenju i Duha Svetoga
obsiñenju⁶² od tebe, Blažene Dive, zač se i devet miseci u tvomu posve-
ćenomu ćrivu Bog i ćlovik zatvoren nošen bi. I svaršivši devet miseci broj,
(240) kripostju // Duha Svetoga izlazeći iz pričistoga pribivališća utrobe tvoje, hoti
dojti pohoditi svih. I za one nevoļe ke prija sinak tvoj, Gospodin naš, kada
na Gori maslinskoj moli se Otcu svomu da ako je uzmožno da bi mimošla od
(241) ñega ćaša muke ñegove. I za // ono žalosno i boliznivo hojenje kada pojde⁶³
viditi krudelu smart i muku ñegovu. I za poruganja, popļuvanja, polićnice,
posmihovanja, svajanja⁶⁴ i udorce ñegove. I za svitu ñegovu, ku razigraše, i
za uze, i biće i kapļe pota karvavoga ñegova. I za straženje⁶⁵, i tugovanje i
(242) žalost // smarti ñegove. I za oni sram ki ima kada ga svukoše naga prid tobom
i prid svim pukom kada višaše na križu. I za kraļevu glavu ñegovu, ka tarstju
sva bi istućena i izabjena⁶⁶. I za tarnovu krunu ñegovu. I za žaju i okušenje
(243) gorćine žući s ostom smišane. I za // sveto ustarpļenje i mućanje ñegovo. I za
onu sulicu ka probode rebra ñegova. I za onu karv i vodu ka provri iz pri-
svetih parsi ñegovih da milosardje i milost obilnije varhu nas prolije. I za one
ćavle ki biše zabijeni u ruke i noge ñegove. I za ono priporućenje kim Ocu

⁶¹ U uglatoj je zagradi tekst prekrižen inkvizitorovom rukom.

⁶² Graf. pogr. *obsignenia*.

⁶³ Čini se da je pisalo *pride*, pa je *r* precrtano i dopisano *o*.

⁶⁴ Graf. *suagenga*, a iznad *e* je dopisano *a*.

⁶⁵ Graf. *straćenje* — *ç* za *ž* u MM inače nije potvrđeno, ali može biti ostatak iz predloška u kojem je *ç* = *z*, *ž* uobičajeno. Manje je vjerojatno čitanje *straćenje* s pogr. *ç* = *ć*.

⁶⁶ Graf. *izabiēna*.

svomu // poľubľenu dušu svoju priporuči. I za prislatki duh űegov, ki z gla- (244)
som velicim vapijući: »Eli, Eli, lama zabatani?«, ča će reći: »Bože moj, Bože
moj, zač me si ostavio?« i prikloňenje glave z bolizanju smarti rekši: »Svarše-
no jest!« izda rečeni duh. I za raspuknutje kapika⁶⁷ od tenpla i po//marčanje (245)
sunca i zemľe potresenje. I za milosardje ko učini razbojniku ki višaše ob
desnu űegovu. I za smart i pogrebenje űegovo i sašastje⁶⁸ u limbu. I za sve
one duše ke obeseli došastjem svojim. I za veliko veselje ko ima od slavnoga
uskarsnutja űegova. // I za prikazovanje četardeset dan u kih tebi, Blaženoj (246)
Divi, i apostolom svojim i ostalim učenikom prikaževa se⁶⁹. I oni gledajući,
uzide na nebesa. I za milost Duha Svetoga, koji na dan Duhov u sarca
učenikov u jazicih ognjenih posla. I za strašni dan sudni, u ki on ima // priti (247)
suditi živih i mrtvih i svit ognjem. I za milosardje ko je k tebi nosio na sem
svitu. I za slatkost svetih [...] i govorenja ust űegovih, i neizrečeno veselje
kada ti na nebesa bi vazeta i varhu svih anjelov prid obrazom Gospodina
našega Isukarsta, sinka tvoga, pos//tavľena, s kim se veseliš i raduješ brez (248)
konca – usliši mene i obeseli mene, rabu tvoju nedostojnu, u ovo vrime
potribe moje, za ku poniženo molim dobrotu tvoju.

Ovdi pitaj milost ku hotiti budeš, paka reci:

I kako je stanovito, Gos//pe, da sinak tvoj tebe čtuje i nijednu stvar od tebe (249)
ne more zatajati, tako učini da ja s istinom u ovoj mojoj prošni oćutim tvoju
prisvetu pomoć po mnoštvu milosardja milostivoga sinka tvoga, Gospodina
našega Isukarsta, ki voľom svojom i hotinjem prošnja // sardac človičjih do- (250)
pušćuje i da u svih ovih mojih potribah, za ke uzivam prisveto ime tvoje,
podaš meni utišenje i da isprosiš meni od prislatkoga sinka tvoga, Gospo-
dina našega Isukarsta, u viri katoličaskoj ufanje kripko, viru svaršenu, pravu
ľubav, istino sarca skru//šenje, i vrućih⁷⁰ suzi, čistu i cilovitu ispovid od gri- (251)
hovah mojih i dostojno, zadovoljno učinjenje i pomnivo⁷¹ čuvanje od grihov
sarca i tila moga, pogarjenje segaj svita, ľubav Božju svaršenu i iskarńega,
biče milosardja i karanja sinka tvoga u nečistomu tilu momu s pravim
ustar//pľenjem ustarpľeno podnositi u svakoj nevoľi, za ľubav sinka tvoga, (252)
Gospodina našega Isukarsta, ka se ima podniti, i još smart pogarjenu ako bi
potribno bilo. Ispuňenje zavivot mojih, napridovanje u svih dobrih dilih,
općenje sveto i ko je tebi ugodno, blaženo // priminutje i do napokońega (253)
izašastja duše moje iz tila moga pravo pokajanje i dobru pamet i rič. I dušam
roditel mojih, i prikarnih, i svih ostalih dobroćinac mojih, i svih ki su se u

⁶⁷ Graf. *chapicha* – *kapik* je vjer. isto što *kapišće*, tj. ‘neznabožačko svetište’ – vidi Miklosich 1865, s. v. *kapъ, kapište* i AR IV, 844, s. v. *kapište* s potvrdom iz *Povajlske listine*. – ADM 136v ima samo: *templa*, a FDM 149r: *od kamena i od neba od crkve*.

⁶⁸ Graf. *zasastie*.

⁶⁹ Graf. *prichazeuase*.

⁷⁰ Najprije pogr. napisano: *uuruchah*, a onda je ispred *a* dopisano *i*: *uuruch'ah*.

⁷¹ Graf. pogr. *pogmgniuo*.

(254) molitvah priporučili meni, i svim virnim ki su priminuli pokoj vič//ni. I živim svim prijatelem i dobroćincem mojim zdravje i napridovanje u dobrim dilih na semu svitu po milosti, a na drugomu slavu vikuvičnu. Amen!

MM3

(256) Molitva svetoj Divi Mariji [ima prošćenja pet sat lit i toliko korizam svakom
(257) kad ju ko reče bogoľubno]⁷²: // Molim te, Divo Marije, prislatka majko
Gospodina našega Isukarsta, milosti puna, hći kraja vječnoga, mati prislavna,
mati sirot, utišenje nevoľnih, put bludnih, spasenje svih u tebi ufajućih! Divo
(258) pri poroda, divo u porodu, divo po porodu! Vrućak od mi//losardja, vrućak od
spasjenja i milosti, vrućak od utišenja i prošćenja! Molimo te za onu
neiscićenu radost kom se uzradova duh tvoj kada tebi po arhanjelu Gabrijelu
(259) navišćen bi Sin Božji i začet, i za ono božastveno otajstvo ko Duh Sveti u tebi //
stvari tada, i za onu svetu i neizrečenu milošću, milost i milosardje, ľubav i
umiľenstvo po kih Sin Božji sajde s nebes prijati put ćlovićasku od tvoje svete
poćtovane utrobe. I [...]⁷³ u kih tebe pozri kada te priporući Ivanu, apostolu i
(260) Vanjelisti, i kada tebe uzvisi svarhu svih // kori anjelskih, za sveto i nescićeno
umiľenstvo⁷⁴ tvoje u kom odgovori anjelu Gabrijelu: »Evo raba Gospodiña!
Budi meni po rići tvojoj!« I za one prisvete *peteronadesete*⁷⁵ radosti ke prija od
(261) sinka tvoga Isukarsta, Gospodina našega. I za ono privedo // žaľenje i prigorku
bolizan od sarca ku imi kada sinka tvoga, Gospodina našega, ugleda prid
križem naga i na križ postavľena, propeta i izrañena, žedna, žući i osta
napojena, i ću ga gdi on vapje⁷⁶, i vidi ga gdi on umire. I za pet ran ñegovih,
(262) ćića bolesti ran izva//ñskih. I za bolizan ku si ti imila kada vidi gdi probodoše
pars i ñegove, i za svu bolizan sarca tvoga, vrućke⁷⁷ suz tvojih, [...]⁷⁸ da sa
svimi svetimi Božjimi pridem u gorañe nebesko kraľestvo i pokoj primem
(263) vikuvićni. O Marije primilostiva, kraľice nebeska, // hodi i ponagli se na
pomoć moju, i na svit moj, u svih molitvah i prošnjah mojih, u svih nevoľah i
potribah mojih, u sve ća godi ću učiniti, reći i pomisliti po sve dni i noći i ure i
(264) hipe života moga. I meni, rabi tvojoj dostojaj se opraviti polag // pridragoga
sinka tvoga svaršenje života u svakom milosardju i utišenju, u svakom svitu,
u svakoj pomoći, u svakom blagoslovu, u posvećenju mira i pokoju, i svakoj
radosti i veselju, i obilju svakoga dobra duhovnoga [i] telesnoga. I milosti

⁷² U uglatim zagradama tekst prekrizhen inkvizitorovom rukom.

⁷³ Nedostaje: *oćima*.

⁷⁴ Graf. *humiglenstuo*.

⁷⁵ Graf. pogr. *peteronadeliste* — usp. odjeljak 3.2. pod MM3 i bilj. 95.

⁷⁶ Graf. *uapie*.

⁷⁷ Graf. pogr. *uurucche*.

⁷⁸ Ispred veznika *da* nedostaje glagol u imperativu: *daj, dopusti* ili sl.

Duha Svetoga, ki me⁷⁹ u svem // dobro ispravi, dušu obaruje, tilo oblada, (265)
pamet uzdvigne, ćućenja brani, ćudi naredi, dila pohvali, želinje ispuni, misli
nauči, sadaña poboļša, došasna napravi, mimošasna prosti. I⁸⁰ počteni život
podaj i daj mi dobitje protiv svakim protivšćinam segaj svita i daj mi pravi // (266)
mir duhovni i telesni, dobro ufanje, pravu viru, umiļenstvo⁸¹, čistiñu i
ustarpļenje. I pet oćućenja oblada i brani, i daj mi ispuniti sedam dili od
milosardja, i od sedam smartnih grihov oslobodi mene i ćuvaj do konca moga.
A napokoñih dan mojih // ukaži meni prisvitli i prislatki obraz tvoj i navisti (267)
meni dan i uru priminutja moga. I ovuj molitvu umiļenu⁸² primi i usliši i život
mi vićni dopusti. Slišaj i uslišaj me, prislatka Divo Marije, Majko Božja, majko
od milosardja!

MM4

Gospoje, sveta Divice, majko od divic, majko od velike milosti, milosardja i (292)
dobrotinstva, kraļice od neba i od zemļe, puna su ... // ...⁸³ [sada]ñih i (293)
došasnih. I jošće vas moļu za drugo boļenje, ča jest kada daržali ste vašega
sina tri dni izgubļena meu pukom žudiskim i paka ste ga našli u tempal
disputajući. I jošće vas moļu, Gospoje, sveta Majko, za treće⁸⁴ boļenje, ko jest
kada vam bi rećeno da vaš sin blaženi // bi uhićen za dati mu smart, da se (294)
dostojate sloboditi mene oda svih mojih neprijateli vidućih i nevidućih od
duše i od tila i oda svakoga naroda zaloga. I jošće vas moļu, prislatka Gospoje,
za četvarto boļenje, i za peto, i za šesto i za sedmo da pomolite vašega
prislatkoga sinka // da se dostoja me pohoditi u vrime od smarti moje i da me (295)
prime s milosardjem. I jošće vas moļu, draga majko Isusa Isukarsta, za ono
veselje koje ste imali kada Duh Sveti vas obuja, i za porojenje vašega
prislatkoga sinka, i za ñjegovo // prisveto obrizanje, i za divuto pokloñenje od (296)
svetih kraļi, i za ñjegovo sveto karšćenje, i za napastovanje, za studen, za
teplinu, za glad, za žeju ku podni vaš prislatki sinak, i za dobitstvo ko on ima,
i za mirakul kada učini od vode vino, // i za sveto pripovidanje⁸⁵, i za svete (297)
mirakule, i za ñgovu svetu muku, i za znamenje⁸⁶ koje on učini svojimi
ućenici, i za molitvu ku učini u vartlu, i za ñgovu sveto pošćenje, i za rići
šporke, i za zaušnice, i psosti, i smilovanje ko mu bi učineno i rećeno, i za // (298)
mnoge udorce koje mu biše dane, i za mnoštvo od ran koje podni u svomu

⁷⁹ Graf. pogr. *schime*.

⁸⁰ Graf. pogr. *u*.

⁸¹ Graf. *humiglenstuo*.

⁸² Graf. *humiglenu*.

⁸³ Na margini je zapis: *išći prida za jedno(m) karto(m)*, ali naprijed ne nalazimo tekst koji bi popunjavao ovdje nastalu lakunu.

⁸⁴ Graf. *trechie*.

⁸⁵ Vidi bilj. 37. Usp. u FDM: *pripovijedanje*.

⁸⁶ Graf. pogr. *naz/menie*.

- prisvetomu telu, i za fruštanje⁸⁷ na stupu, i za obrizovanje svoje, i za gorko pijenje žuči i octa, i za sedam riči koje Isus reče na križu, i za otvorenje svojih
(299) parsi, i za pricinu svoju smart, i za svoj // greb, i za svoje prisveto uskarsnutje, i za svoje čudnovato uzašastje, molim vas, majko od velikoga milosardja, da za milosardje pomoliš i vašega jedinoga slugu uslišiš. I [...]⁸⁸ dobro da sam nedostojan i moji grisi jesu čudnovati, zač ja ne znam komu ću se priporučiti
(300) nego vam, // pristrašna i prislavna Divico Marijo, Bogorodice od prislatkoga mojega Isukarsta. I zato vi biste uzrok od našega odkupljenja, i zato, o slatka majko, prikloni uši k mojim nedostojnim molitvam i ne gledaj moje priteške
(301) grihe i budi ti pomoćnica. O ka//miku pridragi, o slatka Dvice Marije, o svitlosti od zarcala, koji stoji prid obrazom Isukarstovim. S vašim moljenjem, Majko Blažena, molite vašega sinka, Gospodina našega Isukarsta, da me čini živiti u milosti svojoj i u svojoj ljubavi. Amen!

3. Sadržaj molitava

3. 1. Motivi

Izuzev MM1, koja je, kako je već rečeno, strukturirana kao niz od nekoliko manjih molitava, koje počinju zazivom *Sveta Marije* i svršavaju s *Amen*, sve druge molitve počinju obraćanjem Mariji s navođenjem niza njezinih epiteta, zatim slijedi navođenje epizoda iz Isusova života, odnosno iz novozavjetnih evanđeoskih tekstova, na koje se molitelj poziva u svojoj molitvi Mariji kao Isusovoj majci, koja je sa svojim sinom imala neizmjernih i radosti i boli, a završavaju molbama za pomoć B. D. Marije u izvršenju dobrih djela, čuvanju tjelesne i duševne čistoće i uklanjanju od grijeha. Molitva MM2 ima u uvodnom dijelu neke elemente druge skupine, a nakon uzvika: *Poni, Gospe, prikloni molbam mojim uši naučenoga milosardja...* slijedi dio kojim se ta molitva uključuje u prvu skupinu, samo što se epizode iz evanđelja ne navode istim redom kao u dubrovačkim molitvama. U molitvi MM4 izostaje barem jedan list, tako da nakon invokacije Mariji slijedi nalaženje Isusa među Židovima, što bi po sačuvanom tekstu imalo biti drugo »boljenje« B. D. Marije, nakon kojega slijedi »treće boljenje« kada je Marija doznala za Isusovo uhićenje, a zatim slijedi kumulativna molba »za četvarto boljenje, i za peto, i za šesto i za sedmo«, nakon čega se epizode iz Isusova života navode u jednom dahu, vezane veznikom *i*, često bez reda, tako da »obrizovanje« (spomenuto drugi put) dolazi između »fruštanja na stupu« i »gorkog pijenja žuči i octa«. U toj je molitvi čak i motiv moliteljeva neznanja komu da se u svojoj nevolji obrati nego B. D. Mariji pri kraju pjesme, dok je u ostalim molitvama te skupine pri

---

⁸⁷ Graf. *frustanie*.

⁸⁸ Vjerojatno nedostaje barem *znam*. Toga nema u ostalim varijantama.

početku. To sugerira dojam da su splitske molitve (vrijedi to podjednako za obje skupine) daleko od prvotnog teksta originala, da su pisane po pamćenju i da je zapisivač pisao kako se čega sjetio. Novozavjetni motivi na koje se molitelj poziva djelomično se preklapaju u obje navedene skupine molitava, ali ih u drugoj skupini ima manje, a i ne navode se istim redom, čak ni unutar iste skupine. Može se reći da je ujednačenija prva skupina molitava – ADM1 (+ ADM2)⁸⁹, FDM, MM2 i MM4, osobito dubrovačke molitve, dok se skupina VHM i MM1, MM3 odlikuje većim odstupanjima. Pokušat ćemo izdvojiti te novozavjetne motive koji se javljaju kao okosnica moliteljevih/moliteljičinih molbi, premda to neće uvijek biti jednostavno zbog njihova redoslijednog preklapanja, i pokazati koji su od njih u kojoj molitvi zastupljeni.

Prva skupina – ADM1 + ADM2, FDM, MM2, MM4:

- Isus je zavolio rod čovječanski i udostojio se uzeti put čovječju: ADM1, FDM, MM2
- navještenje anđela, objem Duha Svetoga, upućenje Isusa, prebivanje devet mjeseci u utrobi B. D. Marije: ADM1, FDM, MM2, MM4 (samo objem Duha Svetoga)
- nakon devet mjeseci Isus odlučuje doći na svijet: MM2
- porod bez boli ADM1, FDM, MM4
- B. D. Marija prva »adora« Isusa: ADM1, FDM
- Isusovo obrezanje: ADM1, FDM, MM4 (na dva mjesta)
- poklon kraljeva i kraljevski darovi: ADM1, FDM, MM4
- čekanje, veselje i hvala Simeonova: ADM1, FDM
- sedam godina u Egiptu: ADM1, FDM
- Isus izgubljen u Jeruzalemu i nađen među mudracima: ADM1, FDM, MM4
- razgovori, cjelovi, nauk i propovijedanje Isusovo: ADM1, FDM, MM4
- Isusova čuda i druga djela: ADM1, FDM
- Isusovo krštenje, post i napasti: ADM1, FDM, MM4
- Isus je od vode učinio vino: MM4
- Isusova molitva na Gori maslinskoj: ADM1, FDM, MM2, MM4
- krvavi znoj Isusov, sramoćenje, pljuvanja, zaušnice, ruganja, objede: ADM1, FDM, MM2, MM4
- udaranje kraljevske glave Isusove, trnova kruna: FDM, MM2
- strpljivost i šutnja Isusova: FDM, MM2
- nošenje svetoga križa, trud i slabost koju je Isus pretrpio: FDM
- žalosno Marijino slijeđenje Isusa da vidi muku i smrt njegovu: ADM1, FDM

---

⁸⁹ Za ADM2 već je rečeno da sadrži molbe, koje su u ostalim molitvama te skupine drugi dio iste molitve.

- Isusov sram zbog nagosti pred majkom i ostalim pukom: ADM1, FDM, MM2
- čavli kojima su bile pribijene Isusove ruke i noge: ADM1, FDM, MM2
- Isusova milost učinjena razbojniku dok je visio na križu: ADM1, FDM
- Isusova žed i pijenje žuči s octom: ADM1, FDM, MM2
- mnoštvo rana i bijenje Isusa na stupu: MM4
- Isus preporučuje Ocu dušu, vapi »Heli, Heli...« i umire govoreći »Svršeno jest«: ADM1, FDM, MM2 (+ MM3: *sedam riči koje Isus reče na križu*)
- Isusova haljina razdijeljena ždrijebom: ADM1, FDM, MM2
- sulica koja probada Isusova rebra: ADM1, FDM, MM2
- krv i voda što istekoše iz Isusovih rebara: ADM1, FDM
- smrt i grob Isusov: ADM1, MM2, MM4
- raspuknuće hrama, pomrčenje sunca, potres: ADM1, FDM, MM2
- Isusov silazak u limb i obveseljavanje duša: ADM1, FDM, MM2
- Isusovo uskrsnuće: ADM1, FDM, MM2
- Isus se prvo ukazao majci: FDM
- Isusovo pokazivanje četrdeset dana majci, učenicima i izabranima: ADM1, FDM, MM2
- Isusovo uzašašće: ADM1, FDM, MM2
- dolazak Duha Svetoga u srca učenika, kada im ognjem donese znanje jezika i razdijeli ih po svijetu: ADM1, FDM, MM2
- sudnji dan: ADM1, FDM, MM2
- uznesenje Marijino: ADM1, FDM

Druga skupina – VHM, MM1, MM3:

- Gabrijelovo navještenje: VHM, MM1, MM3
- odgovor Gabrijelu: »Evo raba...«: VHM, MM3
- milost/otajstvo Duha Svetoga: VHM, MM3
- silazak Isusov u utrobu B. D. Marije: VHM, MM3
- rođenje Isusovo i silazak anđela: MM1
- poklon triju kraljeva: MM1
- Marijino prikazanje Isusa u templu: MM1
- utjeha pravednoga Šimuna: MM1
- Isusovo krštenje u Jordanu: MM1
- prvi znak Isusova božanstva: MM1
- preporučenje Marije Ivanu Vandelisti: VHM, MM3
- petnaest veselja koje je B. D. Marija imala s Isusom: VHM, MM3
- mučenje i raspinjanje Isusa: VHM
- Isus nag, raspet, izranjen, žedan žuči i octa napojen: MM3
- pet rana Isusovih: VHM, MM3
- Isusov vapaj: »Heli, Heli...«: VHM

- vapaj i umiranje: MM3
- probadanje (sulicom) prsa Isusovih: MM3
- Isusovo uskrsnuće: MM1
- uzvišenje Marije iznad korova andeoskih: MM3

Slijede duhovni i tjelesni čini u kojima molitelj(ica) moli pomoć B. D. Marije.

Za usporedbu u kojoj se mjeri tekst molitava slaže i koliko se razlikuje navest ćemo nekoliko paralelnih mjesta iz razmatranih molitava:

- ... *mati slavna, mati od sirota, utišenje od žalosnih, put zahodnika, zdravoje svijeh u tebe ufajućijeh! Djeva prid rođenjem, djeva po rođenju, djeva u rođenju! Fontana od zdravja i od milosti, put od milosrdja i od veselja, fontana od proštenja!* VHM 162r–162v // ... *mati prislavna, mati sirot, utišenje nevoľnih, put bludnih, spasenje svih u tebi ufajućih! Divo pri poroda, divo u porodu, divo po porodu! Vručak od milosardja, vručak od spasenja i milosti, vručak od utišenja i spasenja!* MM3 257–258
- *I za onoj božastveno stvorenje koje tada stvorio jest Duh Sveti* VHM 163r // *I za ono božastveno otajstvo ko Duh Sveti u tebi stvori tada* MM3 258–259
- *I za sve boljezni srca tvoga, i za puć suza tvojih* VHM 164r // *I za svu bolizan sarca tvoga, vrućke suz tvojih* MM3 262
- *Sa svijemi svetimi izabranimi Božijemi dodi ubrzu u pomoći i u svijetu mojem, u svijeh molitvah i pokoju mojem, i u svijeh tugah i potrijebah mojih* VHM 164r–164v // *O Marije primilostiva, kraľice nebeska, hodi i ponagli se na pomoć moju, i na svit moj, i u svih molitvah i prošnjah mojih, u svih nevoľah i potribah mojih* MM3 262–263
- *Ne znam komu ću dobjegnuti nego samo k tebi, gospođi mojoj, prjeslatkoj Djevici Mariji* ADM 132v // ... *i neznanje komu da utećem, nego k tebi, gospođi mojoj, prislatkoj Divici Mariji* FDM 144v // *Ne znam komu ću se uteći razmi k tebi, gospođi mojoj, prislatkoj Divici Mariji* MM2 237 // ... *zać ja ne znam komu ću se priporučiti, nego k vam, pristrašna i prislavna Divico Marijo* MM4 299–300⁹⁰
- *Za bijenje glave negove trstju. Za utpjenje i mućanje negovo. Za trud i nošenje svetoga krsta negova i pomańkanje ko ustrpje krst noseći* ADM 135v // *Za kraľevsku glavu negovu pobijanu trsjju. Za draćnu korunu negovu. Za strpjenje i mućanje negovo. Za ponos svetoga krsta i trudenja negova i mańšinu koju pod ním ustrpi* FDM 147v–148r // *I za kraľevu glavu negovu, ka tarstju sva bi istućena i izabjena. I za tarnovu krunu negovu... I za sveto ustarpjenje i mućanje negovo* MM2 242–243

⁹⁰ Motiv B. D. Marije kao jedinog pribježišta nevoljnika potvrđen je već u našoj pućkoj srednjovjekovnoj pjesmi *Spasi, Marije, tvojih vernih* (vjer. iz 2. pol. 15. st.), zapisanoj u glagoljćkom *Tkonskom zborniku*: »a uteć kamo nimamo / nere k tebi, Marije, samo« – vidi *Hrvatska srednjovjekovna književnost* 1969, 382.

- *Za raspuzanje od kamena i od neba od crkve* FDM 149r // *Za raspuknutje od templu* ADM 136v // *I za raspuknutje kapika od templu* MM2 244
- *I kako sam stanovita da oni prjeslatki sinak tvoj tebe počtuje i ništor ti neće ubraniti, i takoj da budem oćutiti istinom i djelom tvoju svetu pomoć i utješnje* ADM2 138v–139r // *I kako sam stanovita jer on, pridragi sin tvoj, Gospodin naš Isukrst, tebi ništar ne zanijekaoši tebe počita, tako da oćutim lasno, istinno i obilo tvoju svetu pomoć i obesejenje* FDM 151v // *I kako je stanovito, Gospe, da sinak tvoj tebe čtuje i nijednu stvar od tebe ne more zatajati, tako učini da ja s istinom u ovoj mojoj prošni oćutim tvoju prisvetu pomoć* MM2 248–249
- *Sada moļenje od srca moga usliši i kakono nije potrijeba moja, za onijehi za kojijeh umiļeno nazivoam ime tvoje, pomozu mene* ADM2 139r // *I usliši pitanja srca moga i usliši mene za svojeh onijeh za kojijeh prisveto ime tvoje zovu. I sada te moļu, primilostiva Divice Marija, majko Isukrstova, pitanja srca moga usliši i po načinu od velike moje potrebe mene pomozu u ovej stvari za ke ime tvoje prisveto skrušeno prizivoam*⁹¹ FDM 151v–152r // ... *da u svih ovih mojih potrihah, za ke uzivoam prisveto ime tvoje, podaş meni utišenje* MM2 250

U prvoj skupini FDM je nešto šira verzija molitava iz ADM, dok su MM2 i MM4 znatno skraćene verzije. U drugoj skupini molitava dobro se podudaraju VHM i MM3, dok je MM1 drugačije strukturirana i skraćena verzija.

3. 2. Tekstovne nejasnoće

U svim se navedenim molitvenim tekstovima nalaze pojedine tekstovne nejasnoće, izazvane bilo nerazumijevanjem originala, bilo nećitkošću predloška, bilo prepisivaćkim odmakom od prvotnog teksta prijevoda, pri čemu svaki molitelj dodaje svoje molbe. Tekstovne nejasnoće pokazuju da ni u jednom slučaju nemamo posla s prvotnim tekstom prijevoda, nego s nekim u nizu njegovih prijepisa. Najmanje ih ima u najstarijoj od molitava, onoj iz VHM, što znači da je ona najbliža prvotnom tekstu svoje skupine, premda ih ni ona nije posve lišena, kao što pokazuje prvi među narednim primjerima. Navest ćemo neke od tekstovnih nejasnoća slijedom pojedinih molitava, prvo dubrovaćkih, zatim splitskih, u usporedbi s razumljivijim tekstom molitava iz iste skupine, odnosno tekstom koji otkriva podjednako nerazumijevanje originala.

VHM:

164v: ... *u svijeh onijehe dilih u kojih ja jesam, činjenih u govorenju ali u pomišljenju sve dni ali noći, duše ali hipe života moga* — MM3 263: ... *po sve dni i noći, ure ali hipe života moga*

---

⁹¹ Ta druga rečenica samo je replika prve.

ADM:

- 131v–132r: ... *molim te za onuj sinovlju ljubav kom on, majčinoj boljezni kompa-
sion imavši, dragomu učeniku svomu [...] od vjerne ljubavi svoje vikariju
prjeporučite* – FDM 144v: *tebe lubežljivo učeniku svomu od prisvršene
ljubavi svoje novomu sinku priporuči*; MM2 235–236: ... *namisniku svomu,
blaženomu Ivanu Vanjelisti, priporuči tebe*
- 133r–133v: *devet mjeseca pribivati u prjeslavnu polaču tvoju od djevičje utrobe
nije pogrdio* – FDM 145v: *devet mjeseca u slavni dvor od divičaskoga tvoga
trbuha pribivati nije pogrdio*; MM2 239: ... *i devet miseci u tvomu posve-
ćenomu črvu Bog i človik zatvoren nošen bi*
- 133v–134r: *za otajne kraljevske darove od kraljeva* – FDM 145v: *za kraljevsko
kraljevanje i smišeni (?) dar i adoranje*
- 138v: ... *i [me]ne u naprjedak po tvojoj velikoj milosti budeš zbludati i čuvati od
svakega smrtnoga grijeha* – FDM 151r–151v: ... *i da me odsela naprijeda
oda svakoga grijeha smrtnoga tvojom stražom i milosrdjem bludeš*
- 139v: *I biče Isukrsta, primilostivoga sinka tvoga, u tijelo moje vele nečisto da
bude ponositi* – FDM 152v: *isprosi mi ... biče (ponositi) primilostivoga sina
tvoga u tijelu momu ponositi*; MM2 251–252: *biče milosardja i karanja u
nečistomu tilu momu s pravim ustarpjenjem ustarpjeno podnositi*

FDM:

- 132r: *za oni boljeznivi nož koji tvoju dušu priminovaše* – ADM 132r: ... *za oni
bolježnivi nož koji dušu tvoju propadaše*; MM2 234–235: ... *za oni mač
boliznivi ki projde dušu tvoju*
- 144r: *smiluj se, svjetni pitan (?)*⁹² – nema paralelnoga teksta
- 144v: *viđ suze moje, jere u razlicijeh zlijeh dilih i tugah mojijeh za grijeha moje
postavljene* – ADM 132v: *jer u razlika zla i u velicijeh tugah cječ grijeha
mojih jesam postavljena*
- 145r: *Zatoj prikloni uho blagodjetstva tvoga [zaradi?] ljubavi pridragoga sina
tvoga* – ADM 123v–133r: *Prjekloni dake k menije uho od milosti tvoje i
vazdašnega milosrdja za ljubav prislatkoga sinka tvoga*
- 145r–145v: ... *kada meso ljudsko za naše spasenje dostoji se primiti i anđeosko
navještenje i Svetoga duha obvoiminje od tebe, primilostiva Djevice, uputio se
jest* – ADM 133r: *i anđeo navijestivši, Duh Sveti te obujavši, od tebe,
prjemilostiva Djevice, uputio se jest*
- 148v: *Za žeđu i okušenje octa i žuču miješano* – ADM 136r: *Za žeđu negovu i
okušenje octa [s] žučju smiješana*
- 149r: *Za sulicu negovu prisveta rebra probodena* – ADM 136v: *Za sulicu koja
prisveta rebra negova probode*
- 149v: *Za sve duše koje on slješi s prišastjem svojih prihoda odonde obeseli* –
ADM 137r: *Za sve one duše koje on slješi u limb, pohodivši, obeseli ih*; MM2
245: *I za sve one duše ke obeseli došastjem svojim*

⁹² Za moguće značenje riječi *pitan* vidi bilj. 108.

- 150r: *Za slavno uzlzezenje negovo, koje ti, slavna Djevice, [...] i svijem stećijem i leguštijem jest dvigao se na nebesa* — ADM 137r–137v: *Za prjeslavno negovo uzlzezenje na nebesa kadano ti, slavna Djevice, gledajući so ostalijemi učenici, a on uzlzeze*; MM2 246: *I oni gledajući, uzide na nebesa*
- 150r: *Za milost Duha Svetoga Veseljaka, koji od učenika srca u jezike ognjene uljeze* — ADM 137v: *Za došastje Duha Svetoga kadano u srca od apostola dođe ognjen*⁹³; MM2 246: *I za milost Duha Svetoga, koji na dan Duhov u sarca učenikov u jazicih ognjenih posla (!)*
- 150r–150v: *Za neizrečeno veselje koje ima kada uzvišena prid licem negovijem bi na nebesa uzvišena* — ADM 137v: *Za neizmišljeno veselje koje si imala kadano bi uzvišena so ovogaj svijeta i ponesena na nebesa prjed obrazom negovijem*
- 150v: *Za toj molim tebe, prikloga Gospodine (!), Djevice primilostiva* — ADM 138r: *Tebe dake, prjebлага i milostiva Gospođe, Djevice, Majko Božja Marijo...*

MM2:

- 237: *ka si takmena i prilična poniženju našemu*⁹⁴ — ADM 132v: *koja utješuje i naređuje nas*
- 248–249: *I kako je stanovito, Gospe, da sinak tvoj tebe čtuje i nijednu stvar od tebe ne more zatajati* — ADM 138v–139r: *I kako sam stanovita da oni prjeslatki sinak tvoj tebe počtuje i ništor ti neće ubraniti*

MM3:

- 259: *I [očima] u kih tebe pozri* — VHM 163r: *I očima kojimi te pogleda*
- 260: *I za one peteronade/iste*⁹⁵ *radosti* — VHM 163v: *I za onaj sveta petnadesete veselja*
- 261–262: *I za pet ran negovih, cića bolesti ran izvańskih* — VHM 164r: *... i za mućenje negove utrobe, od velike boljezni rana negovijeh*
- 262–263: *I za svu bolizan sarca tvooga, vrućke suz tvojih [daj] da [s] svimi svetimi Božjimi pridem u gorańe nebesko kraļestvo i pokoj primem vikuvičńi. O Marije primilostiva, kraļice nebeska, hodi i ponagli se na pomoć moju* — VHM 164r–164v (kraće): *I za sve boljezni srca tvooga, i za puć suza tvojih, sa svijemi svetimi [i] izabranimi Božijemi dođi ubrzu u pomoći i u svijetu mojem*

⁹³ Možda pogr. umjesto *ognjem*.

⁹⁴ Čini se da molitelj(ica) želi reći koliko je B. D. Marija bliska poniženima, ali to se značenje ne da izvesti iz potvrđenih značenja riječi *priličan* i *takmen* — vidi: AR XII, 22–24, s. v. *priličan* i AR XVIII, 22–24, s. v. *takmen*. Zapravo je čudno da inkvizitor nije primijetio upitnost takve formulacije i prekrizio tekst, kao što je činio na nekim drugim mjestima u molitveniku.

⁹⁵ Ovako napisan segment (na prijelazu iz retka u redak) u transkripciji bi imao glasiti: *peteronade iste radosti*, što je besmisao, nastao nerazumijevanjem starog oblika broja *peteronadesete* iz predloška. — Usp. za istovrsnu tvorbu u AR IX, 813, *peteronaestero*.

3. 3. Namjena tekstova

Većina starih hrvatskih sačuvanih molitvenika namijenjena je redovnicima. To se razabire na više mjesta u tekstu molitvenikâ, osobito tamo gdje se psalamski tekst prilagođuje ženskom općinstvu. Ovdje ćemo se zadržati samo na molitvama o kojima je riječ. U većini ima izravnih potvrda da su žene korisnice molitvenika i moliteljice molitava. Samo u FDM i MM4 spominje se i muški molitelj. Kako nisam imala vremena pregledati čitav *Franjevački dubrovački molitvenik*, ne mogu reći ima li takvih potvrda i u oficijeskom tekstu. Čitav je molitvenik pisala jedna ruka, a marijinska je molitva na kraju. Dvije potvrde za muškoga molitelja (uz jednu za moliteljicu) možda govore u prilog tome da je čitav molitvenik nastao u franjevačkom samostanu gdje se čuva. Što se tiče tzv. *Marulićeve molitvenika*, na više mjesta ima izravnih potvrda da je taj molitvenik bio namijenjen redovnici. Molitve su na kraju dodavane bez nekog posebnog reda, pa bi moglo biti da ga je pisala neka redovnica za vlastitu upotrebu, upisujući molitve, litanije i Marulićeve stihove kako je dolazila do kojeg predloška, te da je potvrda za muški rod u MM4 zaostala iz nekog predloška kojim se služio redovnik ili svećenik i da zabunom molitva nije prilagođena ženskoj korisnici.

Potvrde:

VHM: ... *i menije, službenici tvojoj* 164v

ADM: ... *jer u razlika zla i u velicijeh tugah cječ grijeha mojih jesam postavljena* 132v

Tebe molim da menije, nevoľnoj grješnici, isprosiš proštenje od svojeh grijeha 138v

I kako sam stanovita ... 138v

FDM: *Tebe molim i tebi upiju da nebogu meni grešniku oda svojeh mojjeh grijeha proštenje i oduštenje isprosiš* 151r; *I kako stanovita jesam* 151v; ... *za ke sam moliti držan (dužan?)* 153v

MM1: ... *tako po tvojoj molbi ja buden uslišana i utišena u saj svit* 232

... *tako tvojom molbom učini da budem uslišana i obeseļena u ovom mistu* 234

MM2: ... *u razlicih zalih i tugah za mnoge grihe moje budući postavļena* 237

...*usliši mene i obeseli mene, rabu tvoju nedostojnu* 248

MM3: *I meni, rabi tvojoj, dostojaj se opraviti...* 263

MM4: *molim vas ... da ... vašega jedinoga slugu uslišiš ... i dobro [znam?] da sam nedostojan* 299

4. Jezične značajke molitava

Ovdje razmatrane molitve uglavnom su predstavnice u malom jezika molitvenika kojih su sastavni dio. Kažemo uglavnom jer bi iscrpna usporedna analiza pokazala njihovu nešto izrazitiju pomlađenost u odnosu na oficijeske dijelove molitvenika. Kako se vjerojatno radi o izravnom prevođenju molitava s

latinskoga ili talijanskoga, u njima izostaje onaj pramatični crkvenoslavenski sloj kojim se odlikuju svi sačuvani oficijski tekstovi⁹⁶, a izostaje i izrazitiji čakavski sloj u molitvama dubrovačkih molitvenika, odnosno stariji čakavski sloj u molitvama iz tzv. *Marulićeva molitvenika*. Jedina od razmatranih molitava koja sadrži poneki crkvenoslavizam jest ona iz FDM, ali to će prije biti rezultat književnojezične nadgradnje. U razmatranim molitvama imamo, dakle, sliku jezika dubrovačkoga i splitskoga književnojezičnoga kruga. Namjerno ne kažemo dubrovačkoga i splitskoga govora toga vremena, jer u njima – kao i u drugim pisanim spomenicima – dijalekatske crte određene sredine tek sporadično izbijaju na površinu tradicijom naslijeđene jezične strukture. Ta naslijeđena struktura jedan je od razloga da su se raznodijalekatski hrvatski tekstovi stoljećima mogli prenositi iz jedne sredine u drugu, prepisivati i međusobno prožimati. Ovdje ćemo se zadržati samo na najrelevantnijim jezičnim značajkama pojedinih molitava.

4. 1. VHM

Vatikanski hrvatski molitvenik najstariji je poznati hrvatski štokavski spomenik. U njemu ima tragova čakavskih predložaka, koji se uglavnom očituju u ikavskom refleksu jata, ali i pojedinačnim ekavizmima, u nekim morfološkim crtama (u prvom redu čakavski G^{mn}), pojedinim leksemima. Ali bitna štokavska obilježja, kao što je *đ* < **d'*, *št* < **st'*, **sk'*, zamjenica *što* s izvedenicama nemaju alternative, dok su neke crte, kao primjerice *a* < *ě* u glagolu *jati* i izvedenicama i štokavske.^{96a} Ipak, uz ikavski refleks jata prevladava ijekavski i u leksičkim i u gramatičkim morfemima, pored refleksa *u* od slogotvornog *!* dolazi tipično dubrovački refleks *uo*, a uz čakavski G^{mn} na *-ovl/-ev*⁹⁷ prevladava štokavski s nastavkom *-a*. U deklinaciji u L^{jd} m. i sr. r. još ima potvrda i za stari nastavak *-i*, a u DLI^{mn} samo su stari nastavci. U odnosu na čakavske spomenike, među prošlim glagolskim oblicima češća je upotreba perfekta.⁹⁸ U marijinskoj molitvi iz VHM prevaga ijekavizama još je izrazitija nego u oficij-skom dijelu molitvenika, u L^{jd} m. i sr. r. dolazi samo nastavak *-u*, a u G^{mn} potvrđen je samo nastavak *-a*.

Primjeri iz molitve:

- **refleks *ě* u leksičkim i prefikslnim morfemima:** *boljezan* 163v, 164r, *boljezni* 164r (2x); *čovječasko* 163r; *djela* (G^{mn}) 165r, 165v pored u *dilih* 164v; *djeva* 162v (3x); *krijepi* 165r, *krijepio* 165v, *krjepko* 166r pored s *kripostju* 164v; *liječi* 165v; *naviješteno* 162v, *navijesti* 166r; *neizmireno* 162v; *potrijebah*

⁹⁶ Fancev 1934. – Isto pokazuju i raščlambe jezika ADM i tzv. *Marulićeva Marijinskog oficija* – vidi Malić 1996; 1997b.

^{96a} Štokavski je, naravno, i ikavizam, ali drukčije strukturiran nego u najstarijim dubrovačkim spomenicima.

⁹⁷ Uz-Ø, što može biti i ostatak starijega jezičnog sloja, i u određenim slučajevima *-i*, što je i štokavska crta.

164; *prid*⁹⁹ 162v, *napridovanje* 165r, *priminutje* 166r ali i *prjeporuči* 163r; *savje[s]t* 165r; *sljeze* 163r; *svijet* ('savjet') 64v; *tijelo* 163r, 165r, *tijela* 165v ali pridjev *telesnijeh* 165r, *telesni* 165v; *utišenje* 162; *vidjela* 164r, *vidje* 164r pored *vidj* 164r; *vjeru* 165r, *vjerovati* 166r; *žudiņje* 165v (odnos ijekavizama prema ikavizmima: 28: 9 + 2 ekavska refleksa)

- **refleks *ě* u gramatičkim morfemima:** D ličnih zamjenica: *menije*¹⁰⁰ 164v, 165v, 166r (4x), 166v, *tebije* 162; L^{mn} m. r.: u *dilih* 164v; DLI^{mn} zamj.-pridj. deklinacije: *žalosnih* 162v, *svijeh ufajućijeh* 162v, *andeoscijeh* 163r, *negovijeh* 164r, *tvójih* 164r, *sa svijemi svetimi [i] izabranimi Božijemi*¹⁰¹ 164r, *u svijeh ... mojih* 164v, *u svijeh onijehe* 164v, *svacijeh ... duhovnijeh i telesnijeh* 165r (odnos: 19:6)
- **refleks slogotvornog *ǰ*:** *puona* 162r, *napuońa* 165r pored *napuniti* 165v
- *l > o*: *stvorio* 163r, *krijepio* 165v, *činio* 166r, *slobodio* 166r, *ubranio* 166r; *andeoscijeh* 163r
- *št*: *od proštenja* 162v, *naviješteno* 162r, *dopuštuje* 165v
- **d' i lat. palat. g > đ*: *prid rođenjem ... po rođenju ... u rođenju* 162v; *andelu* 162v, *andeoscijeh* 163r, *arkandelu* 163v
- **navesci u pokaznim zamjenicama i priložima:** *za onoj božastveno stvoerenje ... i za onoj neizmireno milosrdje* 163r, *ovuj molitvu* 166r, *ovogaj svijeta* 165v, *u svijeh onijehe* 164v; *tadaј* 163r
- Vrd ž. r. palatalne promjene:** *Gospode* 162r, *Marijo* 166v
- G^{mn}:** *mati od sirota* 162r, *svrhu kora andeoscijeh* 163r, *za pet rana* 164r, *od ... rana negovijeh* 164r, *suza tvójih* 164r, *svacijeh dobara* 165r, *suprotiva svijeh neprijatelja* 165v, *sedam djela* 165v, *pet oćućenja* 165v, *dvanadeste člana* 166r, *od sedam grijeha* 166r
- A^{mn} m. r.:** *po sve dni ... ali hipe* 164v
- L^{mn} ž. r.:** *u svijeh molitvah, ... tugah i potrijebah mojih* 164r
- 1^d prez.:** *moļu* 162r
- 3^d imperat.:** *budi meni po riječi tvojoj* 163v

4. 2. ADM i FDM

Uz tekst *Vatikanskog hrvatskog molitvenika* Fancev¹⁰² kao usporednice donosi potvrde iz *Franjevačkog dubrovačkog molitvenika* s kraja 16. st. Iz tih se potvrda vidi da taj molitvenik pripada istoj prijevodnoj redakciji kao i *Akademijin du-*

⁹⁸ Na temelju vlastita proučavanja.

⁹⁹ M. Rešetar (1951:12, bilj. 31 i d.) ikavizam u prijedlogu *prid* i prefiksu *pri-* (< *prědъ, prě-*) drži "običnim" dubrovačkim ikavizmima.

¹⁰⁰ Za nastavak *-ije* u DL ličnih zamjenica za 1. i 2. lice jednine i posvojne zamjenice vidi Rešetar 1927:172.

¹⁰¹ O tome da variranje ijekavsko-ikavskih likova može biti i stilski obilježeno vidi Malić 1990.

brovački molitvenik iz polovine 15. st., ali da – premda oko stoljeće i pol mlađi – sadrži više arhaičnih jezičnih crta od ADM¹⁰³, među ostalim više ikavizama. Molitve iz obaju molitvenika potvrđuju navedeno zapažanje. Ovdje ćemo donijeti paralelan prikaz jezičnih crta molitava iz tih dvaju molitvenika. U prvom ćemo se redu zaustaviti na **refleksu jata**. Kao i u cijelom molitveniku, i u molitvi iz FDM ikavizam je češći nego u ADM, ali raščlamba pokazuje određenu sustavnost u njegovoj upotrebi, koja sugerira namjerno sređivanje u upotrebi riječi s jatom. Kako primjera ima mnogo, nećemo ih sve navoditi, nego ćemo pokazati odnose ijekavskog i ikavskog refleksa jata u pojedinim pojavnim kategorijama u ADM i FDM.

ADM ima redovan ijekavski refleks u leksičkim morfemima (60-ak potvrda), u mjesnim prilozima *ondje*, *gdje*, te u gramatičkim morfemima (I^d m. i sr. r., te GDL^{mn} zamjeničko-pridjevske deklinacije – preko 35 potvrda). U prefiksu *prě-* i prijedlogu *prěd* s izvedenicama prevladava ijekavski refleks, ali ima primjera i s ikavskim (odnos 27 : 4 uz jedan hiperjekavizam: *prjekloni* 132v i jedan hiperikavizam: *pridikanje* 134v). Ijekavski refleks javlja se i u DL ličnih zamjenica: *menije* 132v, 138v, 139v, *tebije* 132v, 137r. Jednom dolazi ikavizam u glagolskoj osnovi: *očutiiti* 139r i normalni štokavski *i < ě* ispred *o*: *trpio* 134v. Jedini ekavizam: *celove* 134v, kao i *telesni*, *telesnijeh* iz VHM i *celivanja* iz FMD 146v, očito potječe iz čakavskog predloška.

U FDM u leksičkim morfemima prevladava ikavizam (odnos 57 : 17) uz jedan knjiški ekavizam: *celivanja* 146v i jednom refleks *e* uz tzv. prekriveni *r*: *grešniku* 151r. U gramatičkim morfemima (pored navedenih padeža zamjeničko-pridjevske deklinacije još i u GL^{mn} muške imeničke promjene¹⁰⁴) prevladava ijekavski refleks (odnos 41 : 3 uz jedan ekavski: *od mučeneh* 144v, što može biti morfološki crkvenoslavizam ali i pisarska pogreška umj. *mučenijeh*). U DL ličnih zamjenica i posvojne dolazi nastavak *-ije* uz obični štokavski *-i*: *tebije* 149v (2x) pored *tebi* 150r, 151r, 151v, 153r, *sebi* 153r. U prefiksu *prě-* i prijedlogu *prěd* s izvedenicama prevladava ikavizam (43 potvrde uz samo dvije ijekavske: *prjede* 149v, *naprijeda* 151r). Jedna je potvrda za prilog *gdi* 150v. Zanimljivi su primjeri s ikavizmom u prefiksu ili u osnovi, a ijekavizmom u nastavku: *od prisvetijeh* 149r, *prislaticjem* 152r, *u dobrijeh dilijeh* 153r, *priminutijeh* 154r.

Oba molitvenika imaju kao i VHM dvojaki refleks **slogotvornoga ĩ** – **uo** i **u**: ADM: *puot* 133r, *puokom* 136r pored *žučju* 136r; FDM: *suonca* 149v, *duogo* 150r pored *uputio* 145v, *žuči* 148v, *napuni* 150r.

L > o ne samo na kraju riječi nego i na kraju sloga: ADM: *obiono* 136v; FDM: *mobe* 144v, *andeosko* 145r.

Št je redovni refleks prasl. *sk', *st', ali **št** u ptc. prez. *leguštijem* FDM 150r jest crkvenoslavizam, ili na glasovnoj ili na tvorbenoj razini.

U molitvama iz oba ta molitvenika u zazivu *Heli, Heli, lama cabatani?* ADM

¹⁰² Djela JAZU 31, 1–78.

¹⁰³ Usp. Malić 1996.

136v, FDM 148v (i u VHM u oficijskom tekstu na str. 141r, 156r, te u ADM 97r) javlja se zanimljiva suglasnička pojava *c* na mjestu *z*, koja se inače i u VHM i u ADM javlja i u nekim drugim položajima, primjerice *Lacar*, *Elicabeta*, i koja bi mogla označivati prijelazni stupanj dubrovačke pojave zamjene suglasnika z zvučnom afrikatom *dz* (odnosno, glasovna je pojava vjerojatno već izvršena, ali zapisivač ne nalazi pogodnijega grafema kojim bi je izrazio).¹⁰⁵ Usp. u MM2 244: *Eli, Eli, lama zabatani?*

U morfologiji ADM i FDM vrijedi uglavnom ono što je rečeno za VHM, uz neka odstupanja.

- **V^d im. ž. r.** palatalne promjene u ADM ima stari nastavak *-e* pored novijega *-o* (čak i u imenica na *-ica*): *Gospode moja*, *sveta Marijo*, *vječna djevicu* 131v, *milosnice* 132r, *utješeno*, *pomoćnice* 132v, *slavna Djevicu* 137r, *Gospode*, *Djevicu*, *Majko Božja Marijo* 138r. FDM ima u tom obliku nastavak *-e* ili *V = N*: *gospode moja*, *sveta Marija*, *vječna djevice* 143v, *prislataka Djevice Marija* 144r, *razgovornice*, *pomoćnice* 144v, *primilostiva Dvice*, *mati Marija* 150v itd.
- **G^{mn} m. r.** u ADM ima samo nastavak *a*: *cječ grijeha mojijeh* 132v, *četrdeseti dana* 137v, *od svijeh grijeha* 138v. U FDM prevladava nastavak *-a*, imenica *dan* uz broj ima nastavak *-i*, a jednom je potvrđen i čakavski nastavak *-ov*: *devet mjeseca* 145v, *oda svijeh mojijeh grijeha* 151r, *od roditelja*, ... *sestara*, ... *rodjaka* 153v, *četrdeseti dni* 149v, *oda svijeh grijehov* 153v.
- **DLI^{mn}** u molitvama iz oba molitvenika imaju stare padežne nastavke.
- **1^{id} prez.** u ADM ima samo noviji nastavak *-m*, dok u mlađem FDM prevladava stari nastavak *-u*. ADM: *molim* 131v, 132v, 138r, 138v; FDM: *moļu* 143v, 144r, 150v, 152r (2x), *zovu* 150v pored *molim* 150v, *Tebe molim i tebi upiju* 151r.
- Zanimljiv je stari oblik za **2^{id} imper.** vid FDM 144v.

U ADM i FDM zanimljive su neke leksičke razlike na paralelnim mjestima. Tako ADM redovito ima deminutiv *sinak* (10x), a *sin* samo 133v, 139r, dok FDM redovito ima *sin* (13x), a *sinak* samo 144r.¹⁰⁶ ADM ima samo *Isukrst*, *krst* ('križ'), a u FDM prevladava danas u Dubrovniku običniji lik *Jezukrst* (6x), a *Isukrst* samo 3x; *krst* ('križ') (5x). ADM ima *milost* 131v, 133r, a FDM crkvenoslavizam *blagodjetstvo* 143v, 145r; ADM *dobjegnuti* 132v, FDM *uteći se* 144v; ADM *puot* 133r, FDM *meso* 145r; ADM *polaća* 133v, FDM *dvor* 145v; ADM *utroba* 133v, FDM *trbuh* 145v; ADM *lupež* 136r, FDM *razbojnik* 148v; ADM *sukña* 136v, FDM *svita* 149r; ADM *pomrćanje od sunca* 136v, FDM *potamñenje od suonca i mjeseca* 149r;

¹⁰⁴ Tako i u oficijskim tekstovima VHM, ADM i FDM.

¹⁰⁵ Može se pretpostaviti posredan utjecaj talijanske grafije, u kojoj grafem *z* označava afrikatni par *c/dz* bez obzira na zvučnost/bezvučnost. U dubrovačkoj grafiji isti afrikatni par označavaju grafemi *c* ili *ç* (koji označavaju još i *č*).

ADM *trešna od zemlje* 136v, FDM *stresenje od zemlje* 149v. U FDM se javlja riječ *bojaznik*¹⁰⁷ 151v na mjestu gdje je u ADM sintagma *koji se boji* 139r. Na mjestu gdje je u ADM: *kompasion imaj i smiluj se* u FDM stoji: *smiluj se, svjetni pitan*¹⁰⁸ 144r; u ADM je *Za tri moljenja njegov* 135r, u FDM: *Za trojsku molitvu njegovu* 147v itd. To su samo neke od razlika u leksiku dviju dubrovačkih varijanata iste molitve, koje pokazuju da se u molitvi iz FDM radi o zasebnom prijevodu, a ne o preinakama nastalim prepisivanjem molitve iz ADM, za razliku od oficijskog teksta FDM, koji s ADM ima istu maticu. Inače je leksik obiju molitava vrlo bogat i domaćim riječima i posuđenicama i zavređivao bi posebnu raščlambu, za koju ovdje nema prostora.

4. 3. MM

Kao što se u dubrovačkim molitvama odražava osnovni štokavski sustav uz neke ostatke i utjecaje čakavskih matica, tako se u molitvama tzv. *Marulićeva molitvenika* odražava osnovni čakavski sustav uz poneke pojave koje su očito rezultat štokavskog utjecaja.

Na fonološkoj samoglasničkoj razini tipična je pojava **čakavska jaka vokalnost**¹⁰⁹, primjerice u zamjenici *ča* 244, 292, 293, *ča godi* 263, zatim u primjerima kao *božastva* 233, *božastveno* 258, *katoličaskoj* 250, *človičasku* 259, *zalih* 237, *zaloga* 294, uz ne samo čakavsko: *vazeta* 247, *oda svih, oda svakoga* 294. *Slogotvorni r* redovito ima refleks *ar* (primjeri su mnogobrojni i nećemo ih posebno navoditi), a *slogotvorni l* refleks (ne samo čakavski) *u*: *ispušenje* 252, *u puti* 233, *put* 259, *sunca* 245, *žuči* 261, 295. Refleks jata je redovito (ne samo čakavski) ikavski, ali ima zastupljen tipično čakavski lik *imiti* (< *iměti*): *imila* 230, 231 (2×), 232 (2×), 233, 262, *imi* (3^{id} aor.) 261 pored *imala* 233, *imali* 295, *ima* 238, 296, uz tipično čakavski ekavizam u osnovi *teles-*: *telesnoga* 263. Jedan je refleks jata (kratkoga) ijekavski: *vječnega* 256, što je vjerojatno dubrovački knjiški utjecaj.¹¹⁰ Nazal *ǣ* iza palatala daje *a* i rijetko *e*: *prijati* 239, 259, *prija* 240, 260, u *jazicih* 246, *obuja* 295, *zločastoj* 236–237, *žaju* 242 pored *žeju* 296, *zače se* 239, *začet* 258. Čakavska je crta i *e u*: *teplinu* 296, *greb* 299, te upotreba odnosne zamjenice *ki* u svim oblicima i izvedenicama uz samo jedan primjer za *koji* 246.

Za suglasničku razinu najtipičnije su čakavske (bezizuzetne) crte *j* < **d'* (i grč.-lat. palat. *g*) i *šč* < **sk'*, **st'*: *Gospoje* 234, 292, 293, 294, *gospoji* 237, *hojenje* 241,

¹⁰⁶ To bi mogao biti jedan od posrednih pokazatelja da je molitva iz FDM namijenjena muškarcu, a da je prepisana iz ženskog molitvenika.

¹⁰⁷ U ARI, 515, *bojaznik* i *bojaznica* potvrđene su u Stullija, a prva riječ još u B. Kašića i I. Đorđića, pa je očito knjiška riječ. Mogla bi biti i crkvenoslavizam, premda je u Miklošičevu *Lexiconu* nema.

¹⁰⁸ Riječ nije potvrđena. U AR IX, 892, pod 1. *pitan* potvrđen je pridjev sa značenjem pod *a*) 'onaj koji pita, hrani'. U našem kontekstu možda riječ znači 'hranitelj(ica)', ukoliko se ne radi o prepisivačkoj pogreški.

jedinorojeni 232, pogarjenu 252, pogarjenje 251, svajanje 241, porojenje 295; anjel 230, anjeli 231, anjelu 260, anjelskih 260, arhanjelu 258, Vanjelisti 259; jošće 293, 294, 295, karšćen 233, karšćenje 296, dopušćuje 250, dopušćenje 250, milošću 259, navišćen 258, navišćenje 239, pošćenje 297, prošćenja 258, pribivališća 239, protivšćinam 265. Čakavska su crta i stare suglasničke grupe *čr, čl*: u ... *črivu* 239; *človik* 239, *človičji* 238, *človičjih* 250. Tipična je čakavska suglasnička promjena ispadanje suglasnika *v, j* ispred sufiksa *-stvo, -ski*: *kraļestvo* 262, *žudiskim* 294. Štokavski je utjecaj *l > o* u glagolskom pridjevu radnom: *rodio* 231, *ostavio* 244, *nosio* 247.¹¹¹ U svim ostalim slučajevima *l* na kraju riječi i sloga ostaje neizmijenjen: *molbom* 234, *molbe* 236, *molbam* 238, *anjel* 230, *anjelskomu* 239, *mirakul* 296, *tenpal* 231.

Na morfološkoj razini tipično su čakavski oblici imeničkoga G^m na: *-ov/-ev, -Ø, -i*, pri čemu se molitve u MM uklapaju u zajedničku osobitost čitava molitvenika, a to je izrazito veća čestotnost nastavka *-i* nego što je uobičajeno u sjevernijim čakavskim spomenicima, pa bi to mogla biti lokalna splitska osobina. Tako: *na dan Duhov* 246, *grihov* 247, 251 (2x), 266, *grišnikov* 236, *učenikov* 246, *zavitov* 252; *svih dobroćinac* 253, *roditelj mojih* 253, *pet sat lit i toliko korizam* 256, *ust njegovih* 247, *sardac človičjih* 250, *divo od divic* 234, *majko od divic* 292, *mati sirot* 257, *vrućke suz tvojih* 262, *mnoštvo od ran* 298; *tri kraļi* 232, *devet miseci* 239, *sedam dili od milosardja* 266, *za sedam riči* 298, *oda svih ļudi* 233, *svarhu svih kori anjelskih* 260, *oda svih mojih neprijateļi* 294, *pokloņenje od svetih kraļi* 296, *vrućih suzi* 251.

Kao i u dubrovačkim molitvama, u V^d imenica ž. r. nastavak je palatalne promjene *-e*, ali izuzetno može biti i *-o*. Tako primjerice u istoj molitvi: *Divico Marijo*, *Bogorodice* 300 i *Divice Marije* 301. Vokativ jednak nominativu – premda u oficijskom tekstu molitvenika zastupljen¹¹² – u molitvama MM nije potvrđen.

DLI^m imaju stare nastavke, kao i u dubrovačkim molitvama.

Među glagolskim oblicima tipičan je čakavski futur tvoren od infinitiva sprezanoga glagola i perfektivnog prezenta *glagola biti*: *Ovdi pitaj milost ku hotiti budeš* 248, ali dolazi i noviji futur tvoren od infinitiva i enklitičnog prezenta glagola *htjeti*: *u sve ča godi ću učiniti, reći i pomisliti* 263.

Kao i u dubrovačkim molitvama, u 1^d prez. uz stariji nastavak *-u* dolazi i noviji *-m*: *moļu* 230, 231, 294, 295 i (i u istim molitvama): *molim* 231, 232, 233, 257, 294, *buden*¹¹³ 232 i *budem* 234, *oćutim* 249, *pridem* 262, *primem* 262.

S tekstom *Marijinskog oficija* u tzv. *Marulićevu molitveniku* slaže se i tvorba **ptc. prez.**¹¹⁴ na *-ući* umj. *-eći*: *vidućih i nevidućih* 294, što je pojava poznata iz

¹⁰⁹ Vidi Moguš 1977:21.

¹¹⁰ U splitskom štokavskom zaleđu refleksi *jata* također je ikavski.

¹¹¹ Za razliku od oficijskog dijela molitvenika, u kojem u tom gramatičkom obliku još ima potvrda za *-l* (iz starijih/sjevernijih?) predložaka. – Vidi Malić 1997b:103.

¹¹² Vidi Malić 1997b:105.

¹¹³ Jedini primjer za *m > n* na kraju riječi u tekstu molitava MM.

¹¹⁴ U tekstu nema potvrda za 3^m prezenta.

splitske okolice.^{114a}

Čakavska je crta i veća zastupljenost aorista i imperfekta u izricanju prošlih radnji u odnosu na perfekt. Od svega desetak primjera upotrebe perfekta jedan je pod izrazitim dubrovačkim utjecajem sa zamjeničkom enklitikom ispred glagolske: *zač me si ostavio* 244, a jedan je knjiški crkvenoslavizam s punim oblikom prezenta pomoćnoga glagola na posljednjem mjestu u rečenici: *kada jedini sinak tvoj rodio se jest* 231.

Na tvorbenoj razini treba izdvojiti *sloboditi* (bez prefiksa) 294, što je možda dubrovački utjecaj, pored *osloboditi* 266.

Na leksičkoj razini treba istaći da je zastupljena samo čakavska upitno-odnosna zamjenica *ča* i prilog *zač*: *ča* 244, 292, 293, *ča godi* 263, *zač* 237, 244, 299. Dok u najmlađoj od dubrovačkih molitava, onoj iz FDM, pored lika *Isukrst* dolazi i raguzeizam *Ježukrst*, u MM dolazi samo lik *Isukarst*, *Isukarstov* 235, 237, 238, 247 i d., a prema dubrovačkom *krst* ('križ') ovdje dolazi samo *križ* 242, 261, 298.

4. 4. Jezične crte zajedničke dubrovačkim i splitskim molitvama

U svim molitvama potvrđena je pojava koju vjerojatno treba promatrati na pravopisnoj, a ne na glasovnoj razini. Radi se o gotovo dosljednom čuvanju sekundarnog suglasničkog skupa *čt* (< *čbt*). Da se ne radi o glasovnoj pojavi čuvanja toga suglasničkoga skupa, pokazuju primjeri za *čt* > *št* već u oficij-skom tekstu VHM (osobito to vrijedi za zamjenicu *što* i njezine izvedenice)¹¹⁵ kao i u nekim čakavskim spomenicima razmatranoga razdoblja¹¹⁶. Primjeri: VHM – *počtenu* 163r, *počteni* 165v; ADM – *počtuje* 138v; FDM – *človičtoa* 145r, ali *što* 148v (2x), *ništar* 151v; MM – *čtuje* 249, *počtovane* 259, *počteni* 265.

Iduća je zajednička crta svih razmatranih tekstova gotovo dosljedno čuvanje sekundarnih suglasničkih skupova *suglasnik + j* (< *Cvj*)¹¹⁷, a u dubrovačkim spomenicima i u skupu s refleksom *je* od kratkoga *ě*). Primjeri za *Cj* mnogobrojni su i dolaze u uobičajenim kategorijama: glagolskim i zbirnim imenicama na *-je*, zbirnima na *-ja*, u posvojnih pridjeva na *-ji*, u I^{id} *i*-deklinacije ž. r., posuđenici *djaval*, *djavalški/djavao*, *djavaoski* i nekim pojedinačnim slučajevima. Izuzetan je primjer novije jotacije iz MM: *treće* 259. Kako su lako uočljivi, nećemo ih navoditi.¹¹⁸

^{114a} Za Poljica v. Mihanović 1971:156,175.

¹¹⁵ Na temelju vlastita uvida.

¹¹⁶ Za *Žića svetih otaca* vidi u Malić 1997a:481, a za Marulićeva djela rječnike M. Muguša u *Sabranim djelima Marka Marulića*.

¹¹⁷ C = suglasnik.

¹¹⁸ Ipak ćemo navesti neke zanimljive primjere za *Cje* < *Cě* iz dubrovačkih spomenika. Radi se o sljedovima *lě*, *rě* i ponekim pojedinačnim primjerima. VHM: *sljeze* 163r, *boljezan* 163v, 164r, *boljezni* 164r (2x); *krjepko* 166r; ADM: *boljezni* 133r, 133v, *bolježni* 132r, *boljeznju* 136r, *nasljedujući* 135v, *sljezenje* 136v, *slješi* 137r, *uzljezenje* 137r, *uzljeze* 137v; *obrjezanje* 133v, *velekrjepko* 134r, *grješnike* 138r, *grješnici* 138v, *unaprijedak* 138v, *krjepko* 139r,

Već su spomenute zajedničke morfološke crte: u deklinaciji stari nastavci u DLI^m, te supostojanje starijih i novijih oblika u 1st prezenta.

Najuočljivije su sličnosti dubrovačkih i splitskih molitava na sintaktičkoj razini, uvjetovane romanskim utjecajem uslijed pripadnosti istom mediteranskom kulturnom krugu. Nekoliko je izrazitih sintaktičkih romanizama: posvojni genitiv, odnosno imenički atribut, s prijedlogom *od* (često umj. posvojnoga pridjeva), izjednačenost genitiva i akuzativa, te akuzativa i lokativa, odnosno akuzativa i instrumentala u mjesnom značenju. Navest ćemo samo neke primjere.

od + G: VHM: *put od ljubve i od milosrdja, fontana od zdravja i od milosti, put od milosrdja i od veselja, fontana od proštenja* 162v, *sedam djela od milosrdja* 165v–166r, *Majko Božja i od milosrdja* 166v, ali i: *za sve boljezni srca tvoga, i za puč suza tvojih* 164r, *pet oćućenja tijela moga* 165v; ADM: *majko od izvrsne milosti* 131v, *milosnice od nevoľnijeh, slatko utješjenje od tužnijeh, majko od milosti, utješjenico milostiva od žalosnijeh* 132r–132v, *plod od utrobe tvoje* 133v, *Za čekanje od pravednoga Simeona* 134r, *čaša od muke* 135r, *Za pomrćanje od sunca. Za trešņu od zemľe* 136v, *u srdca od apostola* 137v, *moľenje od srdca moga* 139r itd., ali i: *Za došastje Duha Svetoga* 137v, *u ... ľubavi prjeslatkoga sinka tvoga* 138v, *biće Isukrsta* 139v i dr.; FDM: *mati od privelikoga blagodjetstva* 143v, *O, mati od milosrdja! O, primilostiva razgovornice od dreselijeh i ... pomoćnice od sirota!* 144v, *Za sladost od govorenja, od celivanja i od kostuma negovijeh* 146v, *čekanje od muke i smrti negove* 148r, *s boljezanju od smrti* 149r, *Za potamńenje od suonca i od mjeseca. Za stresenje od zemľe* 149r–149v, *ponapravnice od svijeta i praviteľice od grješnika, obeseľiteľice od žalosnijeh, jedino ufanje od nevoľnijeh* 151r, i znatno rjeđe: *kraľice nebesa* 151r, *u milosti i ľubavi pridragoga sina tvoga* 151v i dr.; MM: *divo od divic* 234, *majko od milosardja i grišnikov* 236, *za raspuknutje kapika od tenpla* 244, *ispovid od grihov* 251, *vrućak od milosardja, vrućak od spasenja i milosti, vrućak od utišenja i prošćenja* 257–258, *bolizan od sarca* 261 itd., ali i: *bilig ... svoga božastva* 233, *majko izvoarsne dobrote i milosardja* 234, *uši naućenoga milosardja tvoga* 238, *kripostju Duha Svetoga* 239–240, *čaša muke negove* 240, *kapľe pota* 241, *za pomarćanje sunca i zemľe potresenje* 244–245, *majko Gospodina našega* 257 i dr. Kolebanje se vidi u ADM, kada prepisivač uz *Za otajne kraľeoske darove dodaje od kraľeva* 133v–134r.

A = G: ADM: *za onijehi za kojijeh umiľeno nazivam ime tvoje* 139r; FDM: *kada tvoga blagoslovljenoga sina, ploda od utrobe tvoje* 145v, *muke i truda koje ima s nim* 146r, *usliši mene ... za svijeh onijeh za kojijeh* 152r; MM: *suditi živih i mrtvih* 247, *da ... podaš meni ... vrućih suzi* 250–251, *daj mi ispuniti sedam dili od milosardja* 266,

---

potriebno 140r, *naprjedovanje* 140r, te redovito u prefiksu *prje-* < *prě-*; *utrþjenje* 135v; FDM: *boljezni* 143v–144r, 145v, *boljeznivi* 144r, *boljezanju* 149r, *izľjeze* 149r, *sljezenje* 149v, *uzľjezenje* 150r, *uljeze* 150r, *posľjedńu* 153v; *krjepko* 146v, *grješnika* 151r, *potriebno* 153r, *brjemenom* 153r; *strþjenje* 147v–148r (pored *ustrþljenju* 146r, *ustrþjenje* 153r, što je drugi način tvorbe ptc. pas. i od njega izvedene glagolske imenice).

napokoñih dan mojih ukaži meni prisvitli i prislatici obraz tvoj 266–267.

A umj. L // L umj. A: VHM: *dodi ubrzu u pomoći i u svijetu mojem* 164r–164v; ADM: *jer u razlika zla i u velicijeh tugah ... jesam postavljena* 132v, *pribivati u prjeslavnu polaču tvoju* 133v, *trud koji je ponio i trpio na ovi svijet* 134v, *usliši mene u ovoj moje mojenje* 138r, *pokrijepi me u svakoj milosti i ljubavi ... i u svako dobro djelo* 138v, *Isprosi mi ... naprijedovanje u dobra djela* 140r, ali odmah zatim: *na Gori maslinskoj* 135r; FDM: *u svaku potribu milostiva pomoćnice* 144v, *devet mjeseca u slavni dvor od divičaskoga trbuha pribivavši* 145v, *Slušaj mene ... u ovoj pitanje moje* 150v; MM: *karšćen u riku Jordanu (A + L)* 233, *za sašastje u limbu* 245, *spasenje svih u tebi ufajućih* 257, *ponagli se na pomoć moju ... u svih nevoľah i potribah mojih, u sve ča godi ću učiniti* 263.

A umj. I potvrđen je samo u FDM: *anđeosko navještenje i Svetoga Duga obvoimnje od tebe ... uputio se jest* 145v, *koji od učenika srca u jezike ognjene uljeze* 150r.

Dva su glagolska romanizma potvrđena samo u MM — **za + infinitiv** umjesto zavisne rečenice i glagol **činiti + infinitiv**: *kada vam bi rečeno da vaš sin blaženi bi uhićen za dati mu smart* 294; *molite vašega sinka ... da me čini živiti u milosti svojoj* 301.

5. Stilski elementi

Izdvojiti ćemo samo nekoliko stilskih elemenata. Primjerice: u većini molitvenih tekstova molitelj se obraća Djevici Mariji u drugom licu jednine, kao nekome tko mu je naročito blizak, kao vlastitoj majci. Ipak u MM4 pojavljuje se drugo lice množine, kojim molitelj izriče svoje izuzetno štovanje spram one kojoj se obraća svojom molitvom i svojim molbama. Tako npr. *I jošće vas moľu za drugo bojenje, ča jest kada daržali ste vašega sina tri dni izgubljena meu pukom žudiskim i paka ste ga našli u tempal disputajući. I jošće vas moľu ...* 293 i d., ali ipak mu se potkrada i drugo lice jednine — ili iz predložka ili zbog uobičajenijeg načina obraćanja Djevici Mariji: *Molim vas, majko od velikoga milosardja, da za milosardje pomoliš i vašega jedinoga slugu uslišiš* 299, *I zato vi biste uzrok od našega odkupljenja, i zato, o slatka majko, priklonj uši k mojim nedostojnim molitvam i ne gledaj moje priteške grihe i budi ti pomoćnica* 300.

U dubrovačkim molitvenicama jedna se glasovna (ili možda samo ortografska) pojava možda može tumačiti na knjiškoj, stilskoj razini. Radi se o upotrebi suglasničkih prijedloga nadopunjenih prvim samoglasnikom iduće riječi, što je potvrđena sve do u 17. st.¹¹⁹ Ovdje se radi o prijedložnim izričajima s prijedlogom *s > so*: *so Otcem* ADM 133r, FDM 145r, *so ostalijemi učenicu* ADM 137r, *so ovogaj svijeta* ADM 138v.

Dok se u najstarijim dubrovačkim molitvama — onima iz VHM i ADM — već

¹¹⁹ Vidi o toj pojavi u *Žičima svetih otaca*: Malić 1989:166–167 i 1991:97–98. — Usp. i AR XIV, s. v. s, sa, su.

upotrebljava sintagma *ovi svijet*, npr. VHM: *suprotiva svojeh neprijateļa ovogaj svijeta* 165v; ADM: *trud koji je ponio i trpio na ovi svijet* 134v, *so ovogaj svijeta* 138v, FDM se, kao i u nekim drugim pojedinačnim crtama, približava čakavskim molitvama iz MM, te se u njemu, kao i u njima, još uvijek javlja stara klišeizirana sintagma *sa(j) svijet*¹²⁰ za 'ovaj svijet' kao opreka 'onomu svijetu'. FDM: *na [s]emu svijetu zdr[a]voje i napridovanje, a na tomuj život vječni* 147r, *na sem svijetu* 154r; MM: *u saj svit* 232, *na sem svitu* 247, *pogarjenje segaj svita* 251, *na semu svitu* 254, *protiv svakim protivščinam segaj svita* 265.

Od pravih sveza potvrđena je samo jedna: *ždrijebi metati* ('kockati se')¹²¹: *Za svitu negovu ždrijebi mećući stečenu* FDM 149r prema glagolskom izričaju u ADM 136v: *Za sukūu negovu, koju razigraše*.

Izrazit je stilski element upotreba kontaktnih sinonima. Tako u VHM: *Čuj i uslušaj, slatka Marijo* 166v; ADM: *Za slavna i velemožna čudesa i mirakula i djela negova* 134v, i *[me]ne ... budeš zbludati i čuvati od svakega smrtnoga grijeha* 138v; FDM: *Za strah i tugu i dreselost negovu* 147v, *oda svojeh mojijeh grijeha proštenje i odpuštenje* 151r, *močno uzdržanje od grijeha i pomnu bludenja od grijeha* 152v, *straža i braniteļa moga* 153v; MM: *Molim te da se boliš i tarpiš sa mnom* 235, *za kraļevu glavu negovu, ka tarstju sva bi istučena i izabjena* 242, *Ki voļom svojom i hotinjem prošjenja sardac človičjih dopušćuje* 249–250, *s pravim ustarpļenjem ustarpļeno podnositi* 251–252, *u svih molitvah i prošnih mojih* 263, *u svakoj radosti i veselju* 264.

Važnu stilističku komponentu čine nizovi kopulativnih antiteza i/ili paralelizama, vezničko povezivanje nasuprotnih ili naporednih pojmova, u kojem sudjeluju imenice, pridjevi, glagoli, sintagme. Tako primjerice: VHM: *dodi ubrzu u pomoći i u svijetu mojem, u svojeh molitvah i pokoju mojem, i u svojeh tugah i potrijebah mojih* 164r–164v, *svako pomilovanje i obeselenje, svaki svijet s kripostju i pomoćju, svaki blagoslov i posvećenje* 164v–165r, *pravedni mir telesni i duhovni* 165v, *Ovaj molitvu primi i uslušaj* 166r; ADM: *Za negovo gladovanje i žedanje, zimu i toplinu, tugu i muku, plač i nevoļe* 134v–135r, *Za strah, trud i tugu od smrti negove* 135r, *Za utrpjenje i mućanje negovo* 135v, *...da vidiš krudelu muku i smrt negovu* 135v, *u svakoj milosti i ljubavi* 138v; FDM: *za prisveti i prislatki negov nauk i pripovijedanje i krjepko i prislavno čudesa dilanje* 146v, *Za post i tamtanje negovo* 147r, *Za negov glad i žeđu, zimu i toplinu, tugu, smilovanje i plač* 147r, *Za svezanje i bijenje negovo. Za sramotu i plivanje i bijenje i rūg i obadanje* 147v, *Za slavu i dobitje od svoga uskrsnutja* 149v i dr.; MM: *ćuvanje od grihov sarca i tila moga* 251, *biće milosardja i karanja sinka tvoga* 251, *hodi i ponagli se na pomoć moju i na svit moj* 263, *po sve dni i noći i ure i hipe života moga* 263, *Slišaj i uslišaj me* 264, *I ovaj molitvu umiļenu primi i usliši* 267, *da se dostojate sloboditi mene oda svih mojih neprijateļi vidućih i nevidućih*

¹²⁰ U dubrovačkom molitveniku nije potvrđen nominativ.

¹²¹ Ista je sveza *žreb metati* potvrđena u istom kontekstu u glagoljičkom *Žgombićevu zborniku* s poč. 16. st. u legendi o prijenosu Isusova lika u Rim i o smrti Ane, Kajape i Pilata. — Vidi: *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, 157.

od duše i tila moga 294 i dr.

Kao poseban stilski efekt javlja se u MM2 (za razliku od adekvatnog teksta u ADM, FDM i MM4) anaforička upotreba deiktičke zamjenice *onaj*: *I za onu sulicu ka probode rebra njegova. I za onu karv i vodu ka provri iz prisvetih parsí njegovih... I za one čavle ki biše zabijeni u ruke i noge njegove. I za ono priporučenje kim ocu svomu poľubľenu dušu svoju priporuči* 243–244.

6. Zaključak

Marijinske molitve triju dubrovačkih i jednoga splitskog molitvenika nasljeđuju srednjovjekovnu marijinsko-novozavjetnu tematiku, kakvu u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti poznajemo od *Šibenske molitve* i pučke začinjavačke poezije i kojom se hrvatska srednjovjekovna književnost pridružuje zapadnoevropskom, prvenstveno mediteranskom književnom krugu. Po zastupljenosti i po raspodjeli motiva kao i po kompoziciji one čine dvije osnovne tematske skupine: VHM, MM1, MM3 i ADM, FDM, MM2, MM4. Vrlo vjerojatno su prijevodi onovremenih latinskih ili talijanskih marijinskih molitava, ali s velikom slobodom u pristupu originalnom tekstu. To najbolje pokazuju molitve istih skupina, u kojima svaki molitelj dodaje vlastite zazine i epitete Blaženoj Djevici Mariji i vlastite molbe, svaki izostavlja ili dodaje pojedine epizode ili detalje iz Isusova života na koje se poziva u obraćanju Mariji. Sve su one zasebne varijante, bez neposrednih zajedničkih predložaka, ali usprkos tome naslućuju se neki davni i dubinski dodiri među molitvama dubrovačkih i splitskog molitvenika. Tako, primjerice, na leksičkoj razini: FDM 146v ima *pripovijedanje*¹²², a MM4 297 *pripovijedanje*, dok ADM 134v na tome mjestu ima *pridikanje*, što upućuje na dvije prevodilačke verzije u dubrovačkim molitvenicima, ali jedna od njih, ona iz FDM, možda ima zajedničku pramaticu s jednom od splitskih molitava. Dok FDM 147r ima *post*, u ADM 134v na adekvatnom je mjestu *poštenje*, a MM4 297 ima čakavski lik *pošćenje*. U MM3 260 stoji nerazumljiv tekst *I za one prisvete peteronadefiste*¹²³ *radosti*, što je najvjerojatnije nastalo nerazumijevanjem starog oblika broja *petnadesete*, jer u VHM 163v na adekvatnome mjestu stoji: *i za onaj sveta petnadesete veselja*. Između ADM i MM2 moguće je pak uočiti i neka tekstovna podudaranja, koja možda ukazuju na zajedničku pramaticu. Tako ADM 135v: ... *da vidiš krudelu muku i smrt njegovu* – MM2 241: ... *kada pojde viditi krudelu smart i muku njegovu*; ADM 136v: *Za suknju njegovu koju razigraše* – MM2 241: *Za svitu njegovu ku razigraše*; ADM 136v: *Za sulicu koja prisveta rebra njegovu probode* – MM2 243: *I za onu sulicu ka probode rebra njegovu*, s donekle izmijenjenim redosljedom, koji je svaki prepisivač birao prema svom gledanju na stilsku izražajnost.

¹²² Za *pripovijedanje* u značenju 'propovijedanje' vidi AR XII, 99, s. v. *pripovijedanje* pod b) s potvrđana od Istre do Dubrovnika i Bosne, od 15. do 18. st.

¹²³ Tekst na granici dvaju redaka.

Prigodom jezične raščlambe upozoreno je na neke međusobne splitsko-dubrovačke utjecaje. Čakavski utjecaji u ranoj dubrovačkoj književnosti više nisu upitni. Zanimljiviji je obratan utjecaj, o kojemu se počinje govoriti tek u najnovije doba.¹²⁴ Ovdje ćemo ponovno istaknuti lik *vječnjega* MM3 257 (u VHM 162r stoji na tome mjestu: *velikoga*). Zamjenica *koji* MM2 246 prema uobičajenim čakavskim oblicima zamjenice *ki* u MM vjerojatno je također dubrovački utjecaj. Isto se može reći za vokativni oblik *Divico Marijo* MM4 300. Lik *sloboditi* pf. u značenju 'osloboditi' u AR uopće nije potvrđen, nego samo kao imperfektivni glagol 'oslobađati, izbavljati'¹²⁵, ali i tamo su primjeri uglavnom dubrovački, te se taj lik može smatrati prvenstveno raguzeizmom, a rijetke potvrde kod Marulića i drugih književnika mogu biti posljedica knjiškog dubrovačkog utjecaja. Primjer za perfektivni glagol iz VHM 166r: *I od sedam grijeha smrtnijeh mene je slobodio, ubranio deri do konca života moga*. MM3 266 na tome mjestu ima: *i od sedam smartnih grihov oslobodi mene*, ali ipak MM4 294: *I jošće vas mođu ... da se dostojate sloboditi mene oda svih mojih neprijatelji*, ovdje u imperfektivnom značenju 'čuvati, štititi, braniti'¹²⁶.

U svim su tekstovima prisutne i neke pojedinačne lokalne jezične pojave na pozadini općeg naslijeđenog jezičnog sustava, koji se oblikovao u više manje ujednačenu upotrebnu i nepisanu hrvatsku književnojezičnu normu¹²⁷, ali na te lokalne pojave ovom prigodom nismo ukazivali. Više su nas zanimali međusobni utjecaji i veze.

Razmatrane molitve pokazuju na prvi pogled slabo uočljive međusobne veze, ali ovdje predočena raščlamba ipak ukazuje na njihovu davnašnju povezanost, na stoljetno kruženje, prepisivanje¹²⁸, međusobne utjecaje čakavskih i štokavskih tekstova, što je još jedan kamencić u izgradnji zgrade zajedničke hrvatske tronarječne književnosti.

¹²⁴ Relevantno mišljenje o obostranim jezičnim utjecajima na relaciji Dubrovnik – Split, Hvar, Zadar vidi u Moguš 1993b:56.

¹²⁵ Vidi AR XV, 266–267, s. v. *sloboditi* pod 1. a) (pogr. umj. a.).

¹²⁶ Ibid. pod c. i d.

¹²⁷ Vidi o tome Bratulić 1990:57 (tekst iz 1970.) i Kolumbić 1994:221 (tekst iz 1974.), te u novije doba o stvaranju književnojezične koine na jugoistočnom hrvatskom kompleksu, što je »postala jezikom hrvatske petrarkističke poezije« – Moguš 1993b:56.

¹²⁸ Nerijetko je posljedica toga višekratnog prepisivanja u raznodijalekatskim i raznospisamskim sredinama gubljenje smislenosti dijelova teksta i nejasnoće kojima je teško ući u trag.

Literatura

- Bratulić, Josip. 1990. Najstarija hrvatska poezija i začinjavci, u knj. *Sjaj baštine*. Split : Književni krug.
- Djela JAZU*, knj. 31. Zagreb : JAZU, 1934.
- Enciklopedija Jugoslavije* 3. Zagreb : Leksikografski zavod, 1958.
- Fancev, Fraño. 1934. Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14 i 15 v. i njihov odnos prema crkvenoslovenskoj književnosti hrvatske glagoļske crkve. Uvod u knj. *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir – dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14 i 15 vijeka*. I–CII. Zagreb : JAZU (*Djela JAZU*, knj. 31).
- Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici Biserka Grabar, Anica Nazor i Marija Pantelić. Zagreb : Matica hrvatska, Zora, 1969. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1)
- Kolumbić, Nikica. 1994. *Po običaju začinjavac. Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*. Split : Književni krug.
- Malić, Dragica. 1989. Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća »Žića sv. otaca«. *Rasprave Zavoda za jezik* 15, 129–177.
- Malić, Dragica. 1990. »Vatikanski hrvatski molitvenik« kao potvrda izvornosti dubrovačke ijekavštine. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXXIII. Posvećeno profesoru dr Aleksandru Mladenoviću povodom 60-godišnjice života. 251–256.
- Malić, Dragica. 1991. Samoglasničke pojave u »Žićima svetih otaca«. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 17, 83–122.
- Malić, Dragica. 1996. Hrvatski latinički molitvenik u Arhivu HAZU. *Filologija* 27, 63–96.
- Malić, Dragica. 1997a. *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb : Matica hrvatska ; Institut za hrvatski jezik. (Hrvatska jezična baština, knj. 1)
- Malić, Dragica. 1997b. Jezična slojevitost takozvana Marulićeva Marijinskog oficija. *Filologija* 29, 97–117.
- Malić, Dragica. 1998. Paljetkovanje po najstarijim hrvatskim molitvenicima (Molitveniĉko nazivlje). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 23–24, 225–256.
- Mihanović, N. 1971. Jezik na području Poljica. *Poljiĉki zbornik* 2, 150–184.
- Mihojević, J. 1978. Pjesmarica bolske bratovštine. *Građa za povijest književnosti hrvatske* 32. Zagreb : JAZU, 9–121.
- Miklosich, Franz. 1865. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae.
- Moguš, Milan. 1977. *Ĉakavsko narjeĉje*. Zagreb : Školska knjiga.
- Moguš, Milan. 1988. Rjeĉnik Marulićeve »Judite«. *Sabrana djela Marka Marulića* 1. Split : Književni krug.
- Moguš, Milan. 1989. Rjeĉnik Marulićeva prijevoda »Od naslidovan’ja Isukarstova i od pogarjen’ja tašĉin segasvitnjih«. *Sabrana djela Marka Marulića* 9. Split : Književni krug.
- Moguš, Milan. 1993a. Rjeĉnik Marulićevih »Pisni razlikih«. *Sabrana djela Marka Marulića* 2. Split : Književni krug.

- Moguš, Milan. 1993b. *Povijest hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Globus.
- Moguš, Milan. 1994. Rječnik Marulićevih »Dijaloških i dramskih tekstova«. *Sabrana djela Marka Marulića* 10. Split : Književni krug.
- Rešetar, Milan. 1927. Kvantitet u djelima Marina Držića. *Rad JAZU* 233, 145–196.
- Rešetar, Milan. 1951. Najstariji dubrovački govor. *Glas Srpske akademije nauka* CCI, Odeljenje literature i jezika, Nova serija 1, 1–44.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb : JAZU, 1880–1976. (kratica: AR).

The variants of Marian prayers in the prayerbooks of Dubrovnik and the so-called Marulić's prayerbook

Summary

It has been noticed that Marian prayers in the prayerbooks of Dubrovnik (the Vatican, the Academy and the Franciscan prayerbook) and the so-called Marulić's prayerbook belong to two fundamental thematic groups. The comparison of the texts led to the establishment of considerable differences within the same group which show that the prayers did not have an imminent common model, although certain textual similarities between the prayerbooks of Dubrovnik and Split suggest some ancient connections, maybe even a common ancient source. Linguistic analysis shows interrelated literary and linguistic connections between Split and Dubrovnik.

Ključne riječi: marijinske molitve, dubrovački molitvenici, tzv. Marulićev molitvenik, motivi, jezične crte, stilski elementi

Key words: Marian prayers, the prayerbooks of Dubrovnik, the so-called Marulić's prayerbook, motives, linguistic traits, stylistic elements.